

**JAMHURI YA MUUNGANO WA TANZANIA
BUNGE LA TANZANIA**

KAMATI YA KUDUMU YA BUNGE YA KILIMO, MIFUGO NA MAJI

**TAARIFA YA SHUGHULI ZILIZOTEKELEZWA NA
KAMATI KWA KIPINDI CHA KUENZIA
JANUARI 2018 HADI JANUARI 2019**

*(Imetolewa chini ya Kanuni ya 117 (15) ya
Kanuni za Kudumu za Bunge, Toleo la Januari, 2016)*

Ofisi ya Bunge,
Idara ya Kamati za Bunge,
S.L.P. 941,
DODOMA.

5 FEBRUARI, 2019

YALIYOMO

SEHEMU YA KWANZA	1
MAELEZO YA JUMLA	1
1.0 UTANGULIZI	1
1.1 Majukumu ya Kamati	1
1.2 Njia / Mbinu zilizotumika kutekeleza Majukumu ya Kamati.....	2
1.3 Shughuli zilizotekelezwa na Kamati	2
SEHEMU YA PILI	4
2.0 UCHAMBUZI WA MATOKEO YA UTEKELEZAJI WA MAJUKUMU	4
2.1 Maelezo ya Jumla.....	4
2.2 Sekta ya Kilimo	4
2.2.1 Tume ya Maendeleo ya Ushirika.....	4
2.2.2 Mpango Mkakati wa kuongeza mnyororo wa thamani kwa mazao yenye fursa katika kuchangia malighafi ya viwanda	6
2.2.3 Mfumo wa Ununuzi wa Mbolea kwa Pamoja kwa Msimu wa Mwaka 2018/2019	7
2.2.4 Mkakati wa Ujenzi wa Viwanda vya Mbolea Nchini.....	9
2.2.5 Hali ya Uzalishaji na Masoko kwa Mazao ya Korosho, Sukari na Pareto	10
2.2.6 Umuhimu wa Utafiti katika kukuza Uzalishaji wa Miwa	17
2.2.7 Kiwanda cha Sukari Zanzibar	18
2.2.8 Bodi ya Nafaka na Mazao Mchanganyiko	22
2.2.9 Tume ya Taifa ya Umwagiliaji	24
2.3 Sekta ya Mifugo.....	25
2.3.1 Kampuni ya Ranchi za Taifa (NARCO).....	27
2.3.2 Tasnia ya Maziwa.....	29
2.3.3 Tasnia ya ngozi.....	33
2.4 Sekta ya Uvuvi.....	36
2.4.1 Ukuzaji viumbe kwenye maji	37
2.4.2 Shirika la uvuvi Tanzania- TAFICO.....	40
2.4.3 Operesheni Sangara 2018	41
2.4.4 Dawati la Sekta Binafsi na Umuhimu wake katika kukuza Uchumi	43
2.5 Sekta ya Maji.....	45
2.5.1 Utekelezaji wa Miradi Mbalimbali ya Maji Katika Mkoa wa Arusha	46
2.5.2 Mamlaka ya Maji Safi na Usafi wa Mazingira Shinyanga (SHUWASA).....	47
2.5.3 Mamlaka ya Maji Safi na Usafi wa Mazingira Bukoba (BUWASA)	48
2.5.4 Mamlaka ya Maji Safi na Usafi wa Mazingira DODoma (DUWASA)	49
2.5.5 Mamlaka ya Maji Safi na Usafi wa Mazingira Mwanza (MWAUWASA)	51
2.5.6 Mradi wa Maji katika Halmashauri ya Manispaa ya Kigoma Ujiji	52
2.5.7 Mradi wa Maji Same-Mwanga – Korogwe.....	53
2.5.8 Umuhimu wa Kuuwezesha Kifedha Mfuko wa Taifa wa Maji.....	54
2.5.9 Muswada wa Sheria ya Huduma ya Maji Safi na Usafi wa Mazingira wa Mwaka 2018.	55

2.5.10 Maendeleo ya Utekelezaji wa Miradi ya Maji katika Miji 28 kwa fedha za mkopo wa masharti nafuu kutoka Serikali ya India.....	56
SEHEMU YA TATU	57
3.0 MAONI NA MAPENDEKEZO	57
3.1 Maoni ya Jumla.....	57
3.1.1 Tume ya Maendeleo ya Ushirika.....	58
3.1.2 Umuhimu wa kuongeza mnyororo wa thamani kwa mazao yenye fursa katika kuchangia malighafi ya Viwanda	58
3.1.3 Mfumo wa Ununuzi wa Mbolea kwa Pamoja.....	59
3.1.4 Ujenzi wa viwanda vya mbolea nchini	59
3.1.5 Changamoto za zao la korosho	60
3.1.6 Changamoto ya Upanuzi wa Viwanda vya Sukari.....	61
3.1.7 Changamoto za Sukari inayozalishwa Zanzibar.....	Error! Bookmark not defined.
3.1.8 Umuhimu wa Utafiti katika maendeleo ya Kilimo cha Miwa	61
3.1.9 Changamoto za zao la pareto	62
3.1.10 Bodi ya Nafaka na Mazao Mchanganyiko	62
3.1.11 Changamoto za Tume ya Taifa ya Umwagiliaji.....	63
3.1.12 Changamoto zinazoyakabili mashamba ya malisho.....	64
3.1.13 Changamoto zinazoikabili Kampuni ya Ranchi za Taifa.....	64
3.1.14 Changamoto zinazoikabili Tasnia ya Maziwa	65
3.1.15 Changamoto zinazoikabili tasnia ya ngozi	66
3.1.16 Changamoto za Ukuzaji Viumbe kwenye Maji.....	67
3.1.17 Shirika la Uvuvi Tanzania na Umuhimu wake katikaUvuvi wa Bahari Kuu	67
3.1.18 Changamoto za utekelezaji wa Operesheni Sangara, 2018.....	68
3.1.19 Changamoto zinazozikabili Mamlaka za Maaji Mijini	69
3.1.20 Maendeleo ya Mradi wa Maji katika Miji 28	69
4.0 HITIMISHO	71
4.1 Shukrani.....	71
4.2 Hoja.....	73

SEHEMU YA KWANZA

MAELEZO YA JUMLA

1.0 UTANGULIZI

Mheshimiwa Spika, Kwa mujibu wa Kanuni ya 117(15), Toleo la Januari 2016, naomba kuwasilisha Taarifa ya shughuli zilizotekelezwa na Kamati ya Kudumu ya Bunge ya Kilimo, Mifugo na Maji kwa kipindi cha Januari 2018 hadi Januari 2019, ili iweze kujadiliwa na kutolewa maamuzi na Bunge lako.

1.1 Majukumu ya Kamati

Mheshimiwa Spika, Majukumu ya Kamati ya Bunge ya Kilimo, Mifugo na Maji yameainishwa katika Kanuni za Kudumu za Bunge kuwa ni kusimamia shughuli za Wizara ya Kilimo, Wizara ya Maji na Umwagiliaji, na Wizara ya Mifugo na Uvuvi. Aidha, kifungu cha 7 (1) cha Kanuni za Kudumu za Bunge kinafafanua majukumu ya Kamati za Kudumu za Sekta ambapo Kamati ya Kilimo, Mifugo na Maji ni miongoni mwa Kamati hizo na ina majukumu yafuatayo:-

- (a) Kushughulikia Bajeti za Wizara ya Kilimo, Wizara ya Maji na Umwagiliaji na Wizara ya Mifugo na Uvuvi;
- (b) Kushughulikia Miswada ya Sheria na Mikataba inayopendekezwa kuridhiwa na Bunge iliyo chini ya Wizara inazosisimamia;
- (c) kushughulikia Taarifa za Utendaji za kila Mwaka za Wizara inazosisimamia na
- (d) Kufuatilia Utekelezaji wa Majukumu ya Wizara hizo.

1.2 Njia / Mbinu zilizotumika kutekeleza Majukumu ya Kamati

Mheshimiwa Spika, ili kutekeleza majukumu yake kwa ufanisi Kamati ilitumia mbinu zifuatazo:-

- 1.2.1 Kufanya vikao vya kupitia, kujadili na kuchambua taarifa mbalimbali kuhusu utendaji wa sekta za Kilimo, Maji, Mifugo na Uvuvi;
- 1.2.2 Kufanya ziara za ukaguzi wa miradi ya maendeleo ili kujiridhisha thamani ya fedha (*value for money*) zilizotumika kugharamia miradi hiyo;
- 1.2.3 Kukutana na wadau mbalimbali na kupokea maoni yaliyotumika kuboresha Muswada wa Sheria ya Huduma za Maji na Usafi wa Mazingira; na
- 1.2.4 Kupata mafunzo na semina mbalimbali zilizoandaliwa na wadau wa sekta za Kilimo, Maji, Mifugo na Uvuvi.

1.3 Shughuli zilizotekelezwa na Kamati

Mheshimiwa Spika, katika kipindi cha kuanzia Januari 2018 hadi Januari 2019 Kamati imeweza kutekeleza shughuli mbalimbali zifuatazo:-

- 1.3.1 Uchaguzi wa Mwenyekiti na Makamu Mwenyekiti wa Kamati.
- 1.3.2 Kuhudhuria mafunzo kuhusu uendeshaji wa shughuli za Bunge na Kamati zake
 - a) Muundo na Majukumu ya Bunge na Kamati zake
 - b) Muundo na Majukumu ya Wizara za Kilimo, Mifugo na Uvuvi na Wizara ya Maji na Umwagiliaji;

- c) Mafunzo kuhusu baadhi ya Sera na Sheria zinazohusiana kwa namna moja au nyingine kupitia sekta za Kilimo, Mifugo, Uvuvi na Maji; na
- d) Mambo muhimu ya kuzingatia wakati wa ukaguzi wa miradi ya maendeleo, uchambuzi wa miswada na uchambuzi wa bajeti.

- 1.3.3 Kuchambua Taarifa za Utekelezaji wa Bajeti za Wizara ya Kilimo, Mifugo na Uvuvi na Wizara ya Maji na Umwagiliaji kwa Mwaka wa Fedha 2017/2018.
- 1.3.4 Kuchambua Makadirio ya Mapato na Matumizi ya Wizara za Kilimo, Mifugo na Uvuvi na Wizara ya Maji na Umwagiliaji kwa Mwaka wa Fedha 2017/2018.
- 1.3.5 Kushughulikia Taarifa za Utendaji za Wizara za Kilimo, Mifugo na Uvuvi na Wizara ya Maji na Umwagiliaji kwa Mwaka wa Fedha 2017/2018.
- 1.3.6 Kufuatilia Utekelezaji wa Majukumu ya Wizara za Kilimo, Mifugo na Uvuvi na Wizara ya Maji na Umwagiliaji kwa Mwaka wa Fedha 2017/2018.
- 1.3.7 Kukagua utekelezaji wa baadhi ya miradi ya maendeleo iliyotengewa fedha kwa Mwaka wa Fedha 2017/2018; na
- 1.3.8 Kuchambua Muswada wa Sheria ya Huduma za Maji na Usafi wa Mazingira wa Mwaka 2018 [*The Water Supply and Sanitation Bill, 2018*].

SEHEMU YA PILI

2.0 UCHAMBUZI WA MATOKEO YA UTEKELEZAJI WA MAJUKUMU

2.1 Maelezo ya Jumla

Mheshimiwa Spika, Sehemu ya Pili ya Taarifa inahusu uchambuzi wa matokeo ya utekelezaji wa majukumu ya Kamati. Uchambuzi huu unahusu masuala ishirini ambayo yalitokana na Kamati kutekeleza majukumu ya msingi yaliyoainishwa Kikanuni kupitia vikao, ziara na ufuatiliaji wa Wizara na Taasisi inazosisimamia kisha kutoa maoni, ushauri na mapendekezo.

Mheshimiwa Spika, ufuatao ni uchambuzi wa shughuli zilizotekelezwa na Kamati kwa kipindi cha mwaka mmoja kuanzia Mwaka 2018 - 2019. Aidha, uchambuzi unaowasilishwa utafafanua shughuli zilizotekelezwa kwa kila sekta/ Wizara kama ifuatavyo

2.2 Sekta ya Kilimo

Mheshimiwa Spika, kuanzia kipindi cha Januari 2018 – Januari 2019 kwa upande wa Wizara ya Kilimo. Kamati imepokea na kujadili Taarifa za Wizara kwenye maeneo yafuatayo:-

2.2.1 Tume ya Maendeleo ya Ushirika

Mheshimiwa Spika, ushirika wa mazao ni aina ya ushirika unaoundwa na kumilikiwa na wanachama ambao ni watekelezaji wa shughuli za kilimo kwa lengo la kuongeza uzalishaji na kipato kwa mwanachama mmoja mmoja na kuimarisha huduma za kilimo.

Mheshimiwa Spika, tofauti ya ushirika na mfumo wa biashara nyingine za kawaida ni kwamba mfumo wa ushirika katika kilimo

- Unamuwezesha mkulima kupata stahiki zake zote kwa wakati baada ya masoko kukamilika;
- Kupitia mfumo wa ushirika wakulima huunganishwa na kuwezesha kuwa na nguvu katika ushindani wa masoko;
- Mfumo wa ushirika urahisisha taratibu za usambazaji wa pembejeo kwa wakulima;
- Mfumo wa ushirika uwawezesha wakulima kuunganisha nguvu ya pamoja ili kukabiliana na changamoto ya mtaji;
- Faida itokanayo na Ushirika ni faida ya wanachama ambao ndiyo wamiliki wa ushirika
- Umiliki na uthibiti wake ni wa kidemokrasia na
- Ushirika hutizama malengo ya kijamii, kimazingira pamoja na mahitaji ya wanachama wake kwa usawa.

Mheshimiwa Spika, Tume ya Maendeleo ya Ushirika ina mikakati mizuri ya kuboresha mfumo wa ununuzi wa mazao ya wakulima yakiwemo mazao makuu matano ya kimkakati ambayo ni Chai, Pamba, Kahawa, Tumbaku na Korosho ikiwemo mkakati wa kuanzisha, kufufua na kuviunganisha Vyama vya Ushirika vya Kilimo na Masoko (AMCOS) katika ngazi za Mkoa inayojishughulisha na kilimo cha mazao hayo. Aidha, Tume pia ina mkakati wa kuendelea na uboreshaji wa mfumo wa usimamizi na udhibiti wa uendeshwaji wa shughuli za Vyama vya Ushirika.

Mheshimiwa Spika, pamoja na nia nzuri ya Serikali ya kufufua ushirika wa kilimo na masoka kwa lengo la kuongeza uzalishaji wa kipato kwa mwanachama mmoja mmoja na kuimarisha kilimo. Sekta ya Ushirika inakabiliwa na changamoto mbalimbali ikiwemo upungufu wa rasilimali watu, kwa sasa Tume ina Watumishi 256 katika ngazi

ya Taifa, Mikoa na Wilaya kati ya **1,528** wanaohitajika ikiwa ni sawa na upungufu wa watumishi **1,272**.

Mheshimiwa Spika, upungufu wa Watumishi hao unakwamisha Tume kutekeleza majukumu yake ya msingi na hivyo kushindwa kufuatilia na kusimamia udhaifu kwa baadhi ya Vyama vya Ushirika na kufanya tathimini ya madeni makubwa yalioko kwenye vyama vya ushirika.

2.2.2 Mpango Mkakati wa kuongeza mnyororo wa thamani kwa mazao yenye fursa katika kuchangia malighafi ya viwanda

Mheshimiwa Spika, Mpango mkakati wa Serikali wa kuongeza mnyororo wa thamani wa mazao ya kilimo umelenga kuimarisha upatikanaji na utumiaji wa pembejeo hususan mbegu bora na mbolea, kuendelea kuimarisha huduma za udhibiti wa visumbufu vya mazao ya kilimo, kuimarisha huduma za utafiti, mafunzo na kuimarisha huduma za ugani pamoja na kuimarisha uratibu katika utekelezaji wa mikakati ya maendeleo ya mazao na kuimarisha stadi za kazi zinazohusu Kanuni Bora za Kilimo.

Mheshimiwa Spika, Mpango Mkakati wa kuongeza mnyororo wa thamani kwa mazao ya kilimo unalenga kupunguza upotevu wa mazao, kuimarisha Miundombinu ya Hifadhi ya Mazao, Kuimarisha usindikaji wa mazao ya kilimo, kufanya utafiti na kusambaza teknolojia za kilimo, na kuwaunganisha wakulima na masoko kupitia Vyama vya Ushirika katika mnyororo wa thamani ili kuongeza uzalishaji wenye tija kwa usalama wa chakula, kuchangia kuendeleza viwanda na kukuza uchumi.

Mheshimiwa Spika, licha ya mipango mizuri ya Serikali iliyoainishwa, bado mkakati wa kuongeza mnyororo wa thamani katika mazao unakabiliwa na changamoto zifuatazo;-

- Wakulima wengi wanakabiliwa na changamoto ya ukosefu wa fedha kwa ajili ya kununua mashine za kilimo kama mashine za kuvuna na kupukuchua na hivyo kuendelea kutumia mbinu duni ambazo husababisha upotevu wa mazao na mazao kukosa ubora;
- Kuwepo kwa visumbufu vya mazao ambavyo husababisha upotevu mkubwa wa mazao na hivyo kupunguza ubora na usalama wa mazao kwa ajili ya malighafi za viwanda.
- Ukosefu na ubovu wa miundombinu ya kusafirisha mazao kutoka mashambani hadi kwenye masoko na hivyo kusababisha mazao kuoza na kuharibika wakati wa kusafirishwa;
- Uhaba wa pembejeo na upatikanaji na bei kubwa ya pembejeo na hivyo wakulima wengi kushindwa kumudu matumizi ya mbembejeo.
- Ufinyu wa Rasilimali fedha za kuwezesha utekelezaji wa mpango mkakati wa kuongeza mnyororo wa thamani.

2.2.3 Mfumo wa Ununuzi wa Mbolea kwa Pamoja kwa Msimu wa Mwaka 2018/2019

Mheshimiwa Spika, Mfumo wa Ununuzi wa Mbolea kwa Pamoja ni mfumo mpya kutumika hapa nchini na ulianzishwa kwa lengo la kuhakikisha mbolea inapatikana kwa wakati na kwa bei inayoweza kudhibitiwa na Serikali ili kuongeza matumizi ya mbolea nchini.

Mheshimiwa Spika, matumizi ya mbolea nchini ni wastani wa **kilo 19 kwa hekta** ikilinganishwa na lengo la **kilo 50 kwa hekta** ambalo ni Azimio la Maputo kwa nchi

za SADC. Kiwango hicho ni sawa na **asilimia 38** ya lengo hilo. Katika msimu wa 2018/2019, mahitaji ya mbolea yanafikia **tani 514,138** na upatikanaji wa mbolea hadi kufikia Januari 2019 ni **tani 460, 369.2** sawa na **asilimia 90** ya mahitaji kwa msimu wa 2018/2019.

Mheshimiwa Spika, Taarifa ya Tathimini ya Mfumo wa Ununuzi kwa Pamoja imeoyesha kuwa Serikali imefanikiwa kudhibiti bei ya mbolea kupitia bei elekezi ambapo upandishaji holela wa bei ya mbolea uliokuwa unafanywa na baadhi ya wafanyabiashara wasio waaminifu umedhibitiwa. Mfumo wa Ununuzi wa Mbolea kwa pamoja umeweza kushusha bei ya mbolea kwa asilimia kati ya 11 na 40 kutegemea jiografia ya eneo husika.

Mheshimiwa Spika, licha ya mafanikio hayo yaliyofikiwa Mfumo wa Ununuzi wa Mbolea kwa Pamoja, Kamati imebaini mfumo huu unakabiliwa na changamoto zifuatazo:-

- (a)** Bei elekezi ya mbolea kwa msimu wa 2017/2018 ni tofauti na bei elekezi ya msimu wa 2018/2019 kutokana na bei elekezi kuwa ndogo kuliko uhalisia wa gharama za usafirishaji kwa baadhi ya maeneo ya vijijini.
- (b)** Mbolea kutowafikia wakulima kwa wakati kutokana na ukweli kwamba mbolea iliyoagizwa iko mijini na haifiki vijijini kwa sababu ya mitaji kidogo iliyosababishwa na Serikali kutowalipa madeni yao baadhi ya Mawakala waliouza mbolea kwa msimu uliomalizika.
- (c)** Kupungua kwa idadi ya wasambazaji wa mbolea hapa nchini kutokana na kukosa faida walizokuwa wanapata kabla ya kuanzishwa kwa mfumo huu.

- (d) Uwezo mdogo wa wakulima kununua mbolea kutokana na mauzo madogo waliyopata kutokana na bei ndogo ya mauzo za bidhaa zao.
- (e) Wakulima wengi walizoea kupata mbolea kupitia utaratibu wa ruzuku iliyotolewa kupitia utaratibu wa vocha ambapo Serikali ilikuwa inachangia nusu ya gharama na mkulima alikuwa akichangia nusu gharama iliyobaki tofauti na utaratibu wa sasa ambapo mbolea hupatikana kwa mkulima kulipa pesa yake taslimu kutokana na bei elekezi iliyopangwa na serikali.

2.2.4 Mkakati wa Ujenzi wa Viwanda vya Mbolea Nchini

Mheshimiwa Spika, Kamati ilihitaji kupata Taarifa ya Utekelezaji wa Mkakati wa Ujenzi wa Viwanda vya Mbolea kutokana na ukweli kwamba mahitaji ya mbolea kwa sasa ni **tani 485,000** kati ya hizi zaidi ya **asilimia 95** ya mbolea inayotumika nchini inaagizwa kutoka nje ya nchi na **asilimia 1-2** hutengenezwa hapa nchini na kiwanda cha Minjingu kilichopo mkoani Manyara na hivyo kutokidhi mahitaji halisi ya mbolea.

Mheshimiwa Spika, aidha, Kamati ilitaka kufahamu mkakati wa ujenzi wa viwanda vya mbolea kwa kuwa mbolea inayoagizwa kupitia Mfumo wa Ununuzi wa Pamoja hauwezi kuwa suluhisho la kudumu la changamoto za mbolea, lakini pia uzalishaji wa mbolea hapa nchini utasaidia kupata mbolea zenye ubora unaohitajika kulingana na aina ya udongo tulionao lakini pia bei ya mbolea itakuwa nafuu ikilinganishwa na ile inayoagizwa kutoka nje ya nchi.

Mheshimiwa Spika, Kamati ilitaka kujua hatua iliyofikiwa na Wizara ya Kilimo katika kutekeleza Mpango wa Serikali ya Awamu ya Tano wa kufungamanisha shughuli za kilimo kupitia Uchumi wa Viwanda na hasa ikizingatiwa kuwa kilimo ni moja ya sekta

zinazozalisha malighafi ya viwanda zinazopatikana nchini hivyo uwepo wa viwanda vya mbolea nchini kutaongeza upatikanaji wa mbolea ambayo ni pembejeo ya msingi katika kuleta tija na uzalishaji wa mazao.

Mheshimiwa Spika, Kamati ilifahamishwa kuwa Serikali kupitia SUMA JKT imeanza mazungumzo ya makubaliano na kampuni ya kutoka nchini Misri kwa ajili ya kutengeneza mbolea hapa nchini. Aidha, Serikali pia imeanza mazungumzo na mwekezaji wa kujenga kiwanda cha mbolea ya kukuzia (Urea) katika mkoa wa Lindi wilayani Kilwa. Uzalishaji wa mbolea hii unatarajiwa kuanza **mwaka 2020** na inatarajiwa kiwanda kitakuwa na uwezo wa kuzalisha **tani 1.38** ambazo sehemu ya mbolea hiyo **(10%)** itatumika hapa nchini na kiasi kingine cha mbolea **(90%)** kitauzwa nje ya nchi.

2.2.5 Hali ya Uzalishaji na Masoko kwa Mazao ya Korosho, Sukari na Pareto

(a) Zao la korosho

Mheshimiwa Spika, mfumo wa stakabadhi mazao ghalani ni mfumo mpya kwa zao la korosho ambapo minada hufanyika kwa uwazi. Msimu wa korosho ghafi kwa mwaka 2018/2019 ulifunguliwa rasmi tarehe 01/10/2018 na minada ya mauzo ilianza rasmi tarehe 22/10/2018 kwa Vyama Vikuu vya Ushirika kuanza kuuza korosho za wakulima kwa kutumia mfumo huu.

Mheshimiwa Spika, matumizi ya mfumo wa stakabadhi ghalani yalifikwa na kukubalika kwenye Mkutano wa Wadau wa Korosho ambapo mfumo ulipoanza tarehe 22/10/2018 bei ya juu iliyofikiwa na wanunuzi wa korosho kwenye minada ilikuwa **shilingi 2,700** bei ambayo haikuwaridhisha wakulima na hivyo kukataa kuuza korosho zao.

Mheshimiwa Spika, kutokana na wakulima wa korosho kukataa kuuza korosho zao kulipelekea mwenendo usioridhisha wa masoko na mauzo ya korosho ndipo tarehe 26/10/2018 Waziri Mkuu wa Jamhuri ya Muungano wa Tanzania Mheshimiwa Kassimu Majaliwa Majaliwa (Mb) pamoja na hatua zingine alisitisha mfumo mpya wa mnada wa uwazi na kurudisha mfumo wa zamani ambao ulifanyika kwa zabuni za siri ambazo zilikuwa zinafungwa siku moja kabla ya mnada.

Mheshimiwa Spika, tarehe 28/10/2018 kilifanyika kikao cha majadiliano kati ya Serikali na wafanyabiashara /wanunuzi wa korosho ghafi nchini ambapo Serikali ilielekeza bei ya kilo moja ya korosho ghafi katika mnada isiwe chini ya **shilingi 3,000** kwa kilo kwa msimu wa mwaka 2018/2019. Kutokana na maelekezo hayo, wanunuzi wa korosho waliweka mgomo baridi na kusuasua kununua korosho kwa bei iliyokubalika.

Mheshimiwa Spika, hali hiyo ilipelekea tarehe 12/ 11/2018 Rais wa Jamhuri ya Muungano wa Tanzania Dkt. John Pombe Magufuli kuagiza korosho zote za msimu wa mwaka 2018/2019 zitabanguliwa na kununuliwa na Serikali kupitia Bodi ya Nafaka na Mazao Mchanganyiko kwa kushirikiana na Wizara ya Viwanda na Biashara, Ofisi za Wakuu wa Mikoa inayolima korosho, Benki ya Maendeleo ya Kilimo, Bodi ya Korosho Tanzania, Tume ya Maendeleo ya Ushirika, Mamlaka ya Maendeleo ya Biashara, Soko la Bidhaa Tanzania, Bodi ya Usimamizi ya Stakabadhi za Ghala na Jeshi la Wananchi – Tanzania.

Mheshimiwa Spika, Serikali iliunda Kamati ya Operesheni Korosho 2018 ambayo ina wajibu wa kuratibu, kusimamia na kutekeleza majukumu mbalimbali katika mikoa yote inayolima korosho nchini. Majukumu ya Kamati hiyo ni pamoja na kufanya uhakiki wa malipo ya wakulima wa korosho kwa msimu wa mwaka 2018/2019, kufuatilia na kusimamia zoezi la ukusanyaji na

usafirishaji wa korosho ghafi iliyonunuliwa na Serikali, uhifadhi wa korosho kwenye ghala lililoteuliwa, ubanguaji pamoja na kutafuta masoko.

Mheshimiwa Spika, licha ya mafanikio yaliyopatikana, Operesheni Korosho kwa msimu wa mwaka 2018/2019 inakabiliwa na changamoto zifuatazo:-

- i. Kuchelewa kwa malipo ya wakulima kutokana na zoezi la uhakiki linalolenga kudhibiti walanguzi (kagomba) kunufaika kupitia jasho la wakulima. Kuendelea kwa muda mrefu kwa zoezi la kuhakiki kumepelekea viashiria vya rushwa kutoka kwa wahakiki ili kuwezesha wafanyabiashara wakubwa kulipwa mapema pesa zao.
- ii. Uwezo mdogo wa Viwanda vya kubangua korosho kutokana na kuwa na teknolojia duni. Uwezo wa viwanda vya ndani kubangua korosho ni tani 15,000 tu kwa mwaka kati ya tani 240,000 zilizozalishwa kwa msimu wa mwaka 2018/2019.
- iii. Uwezo mdogo wa ghala kuu la kuhifadhi korosho lililopelekea ghala kuu kujaa kutokana na ucheleweshaji wa malipo ya wakulima na hivyo kushindwa kuendelea kupokea korosho kutoka AMCOS. Hatua hii imepelekea kuharibika kwa korosho zilizoko maghalani kwa kunyeshewa na mvua na hasa kwa korosho zilizoko mikononi mwa wakulima na hivyo kupoteza ubora wake ambao kwa muda mrefu ndio sifa kuu ya korosho za Tanzania.
- iv. Kuchelewa kutolewa kwa malipo ya ushuru wa Halmashauri ambao kwa msimu wa mwaka huu yanakadiriwa kuwa shilingi **23,760,000,000** zitakazopatikana kutoka katika **asilimia 3** ya bei ya sokoni ya tani **240,000** na hivyo kusimama kwa shughuli nyingi za Halmashauri. Hali

hii imepelekea Halmashauri kushindwa kujiendesha kwa sababu uendeshaji wa Halmashauri unategemea mapato yatokanayo na mazao ikiwemo korosho.

- v. Kuchelewa kufanyika kwa malipo ya Vyama vya Msingi vya Ushirika (AMCOS) ambazo zinakadiriwa kuwa shilingi **8,840,000,000** zinazotokana na makisio ya uzalishaji wa korosho tani **240,000** kwa msimu wa mwaka 2018/2019.

Mheshimiwa Spika, malipo ya Vyama vya Msingi vya Ushirika yanahusisha gharama za usafirishaji kutoka kwa mkulima kwenda ghala kuu, ulinzi, malipo ya wapagazi, Makarani na malipo ya madaftari ya kumbukumbu za wakulima. Kuchelewa kufanyika kwa malipo haya kumekwamisha kipato cha wakulima na hivyo wakulima wengi wameshindwa kuendesha maisha yao ya kila siku kama ada za shule, matibabu na chakula kwa ajili ya familia zao.

- vi. Kukosekana kwa takwimu sahihi kuhusu bei halisi ya korosho ghafi, Serikali imenunua kilo moja ya korosho kwa **shilingi 3,300** wakati bei halisi inayojumuisha malipo ya moja kwa moja kwa mkulima, usafirishaji, ulinzi, uhifadhi, gharama za vyama vya ushirika na kodi za msingi za Halmashauri inafikia wastani wa **shilingi 3,850** kwa kilo.

- vii. Kukosekana kwa Bodi ya korosho kumepelekea ugumu katika uratibu na usimamizi wa zao la korosho na utekelezaji wa operesheni korosho 2018/2019 na hii ni kutokana na kweli kwamba Bodi ya Nafaka na Mazao Mchanganyiko ambayo imekasimiwa kwa muda jukumu la kusimamia operesheni korosho haina uzoefu wa kuendesha biashara ya korosho na hivyo watumishi wake badala ya kutekeleza kazi

walioyotumwa wameanza kujifunza namna ya uendeshaji biashara ya korosho.

Mheshimiwa Spika, Bodi inayo majukumu yake ya msingi ya kisheria hivyo kupelekea hitaji zaidi la Watumishi. Kwa sasa Bodi ya Nafaka na Mazao Mchanganyiko inakabiliwa na upungufu wa **watumishi 23** wanaofanya kazi ya uhakiki, ununuzi, malipo na upokeaji wa korosho ghafi katika ghala na hifadhi za Bodi.

Mheshimiwa Spika, umaalumu wa operesheni hii unahitaji uzoefu wa kutosha kwenye tasnia ya korosho, katika mazingira haya inakuwa ni vigumu kwa Bodi ya Nafaka na Mazao Mchanganyiko kutekeleza majukumu iliyokabidhiwa kwa ufanisi.

viii. Kushuka kwa mapato ya fedha za kigeni na hivyo kuathiri uchumi wa nchi, hii ni kutokana na ukweli kwamba korosho ndio zao linaloingiza fedha nyingi za kigeni kuliko zao lingine lolote kutokana na soko lake kuwa la uhakika.

(b) Uzalishaji na mahitaji ya Sukari nchini

Mheshimiwa Spika, Sukari ni bidhaa muhimu katika maisha ya binadamu na hutumika majumbani na viwandani kwa matumizi mbalimbali na kwa hiyo wakulima wa miwa zao ambalo ndilo sukari hutokana nalo, wafanya biashara, wenye viwanda na Serikali kwa upande wake hunufaika na kodi na tozo mbalimbali.

Mheshimiwa Spika, Tanzania inazo fursa nyingi za uzalishaji wa sukari, miongoni mwa fursa zilizopo ni pamoja na kuwepo kwa ardhi inayofaa kwa kilimo cha miwa, kuwepo kwa vyanzo vya maji vingi na vya kutosha kwa ajili ya kilimo cha umwagiliaji, uwepo wa soko la sukari, nchi za jirani zisizojitosheleza kwa mahitaji ya sukari.

Mheshimiwa Spika, pamoja na fursa hizi zilizopo uzoefu umeonyesha kwamba bado uzalishaji wa ndani wa bidhaa ya sukari hautoshelezi na kwa nyakati mbalimbali kumekuwepo na mfumuko wa bei katika bidhaa ya sukari kunakoambatana na uhaba wa sukari hivyo kuathiri uchumi wa taifa na walaji.

Mheshimiwa Spika, uzalishaji wa sukari nchini hufanywa na viwanda vikubwa vitano vinavyomilikiwa na makampuni manne ya Kilombero *Sugar Company Ltd (K1&K2), Mtibwa Sugar Estates Ltd, Kagera Sugar Ltd, TPC Ltd.* Aidha, kipo kiwanda kimoja kidogo cha sukari cha Manyara *Sugar Co. Ltd.* Viwanda vyote hivi vina uwezo wa kuchangia uwezo wa kuzalisha wastani wa tani 300,000 kwa mwaka.

Mheshimiwa Spika, mahitaji ya sukari nchini kwa mwaka 2018/2019 ni wastani wa **tani 670,000** ambapo kati ya hizo **tani 515,000** ni kwa ajili ya matumizi ya kawaida na tani **155,000** kwa matumizi ya viwandani. Uzalishaji wa sukari kwa viwanda vya ndani kwa mwaka 2018/2019 unakadiriwa kuwa **tani 353,900** ambazo zote ni kwa ajili ya matumizi ya kawaida. Kwa msingi huu, uzalishaji wetu wa ndani hauwezi kutosheleza mahitaji na hivyo nakisi (*gap sugar*) kwa matumizi ya kawaida huagizwa kutoka nje ili kufidia pengo la uzalishaji.

Mheshimiwa Spika, ili kulinda wazalishaji wa ndani na soko la sukari kwa ujumla uagizwaji wa sukari kutoka nje ya nchi huagizwa na wazalishaji wa sukari na kusambazwa na waagizaji wenyewe mara baada ya kupata kibali cha kuagiza sukari kupitia leseni ya kuingiza sukari nchini inayotolewa na Bodi ya Sukari Tanzania.

Mheshimiwa Spika, pamoja na uzalishaji na uagizwaji wa sukari kutoka nje ya nchi kwa kipindi cha miaka kumi mfululizo sekta ya sukari imekuwa ikikabiliwa na changamoto mbalimbali zifuatazo:-

- i. Uingizaji holela wa sukari inayozidi mahitaji ya soko na hivyo kuvuruga mfumo wa uzalishaji na biashara ya sukari nchini.
- ii. Kukosekana kwa takwimu sahihi kuhusu gharama za uzalishaji wa sukari na mara nyingi wazalishaji huonyesha gharama za uzalishaji kuwa kubwa kuliko hali halisi.
- iii. Sukari kutoka nje inayozalishwa kwa ruzuku kutotozwa kodi stahiki kwa mujibu wa sheria.
- iv. Kupotea kwa imani kwa taasisi za fedha kutokana na uingizaji holela wa sukari na hivyo kutokopesha miradi ya sukari.
- v. Miradi ya uzalishaji wa sukari kuhitaji mitaji mikubwa yenye masharti nafuu, kama riba na urejeshwaji wa muda mrefu, ambavyo havipatikani nchini.
- vi. Huduma za utafiti, mafunzo na ugani zisizotosheleza mahitaji ya sekta.
- vii. Hali isiyotabirika ya masoko na biashara ya sukari katika ukanda huu.

viii. Mabadiliko ya tabia nchi (hali ya hewa) pamoja na kutokuwepo kwa miundombinu.

Mheshimiwa Spika, ili nchi iweze kujitosheleza na sukari inahitajika mitaji mikubwa ya uwekezaji kwenye mashamba ya miwa, ujenzi wa viwanda, miundombinu ya barabara, teknolojia ya umwagiliaji n.k. Kwa kutambua ugumu uliopo na kwa kuzingatia umuhimu wa bidhaa ya sukari tofauti na bidhaa zingine, sukari imewekewa utaratibu maalum wa kibiashara na kiudhibiti ili kulinda wazalishaji wa ndani na soko la sukari kwa ujumla.

Mheshimiwa Spika, kwa mantiki hii, kila nchi ambayo haijitoshelezi kwa sukari duniani huweka utaratibu maalum wa uagizaji wa sukari ambao unazingatia kulinda soko la sukari la ndani, kuchochea ongezeko la uzalishaji kwa viwanda, kuhamasisha uwekezaji mpya kwenye sekta ya sukari na kuhakikisha ajira kwenye tasnia hiyo zinalindwa.

Mheshimiwa Spika, umuhimu na unyeti wa bidhaa hiyo umefanya yawepo makubaliano maalum hata kwenye kanda mbalimbali za mashirikiano kama SADC, EAC na COMESA. Aidha, Jumuiya ya Ulaya imeweka Sera maalum ya Sukari (*EU-Sugar Policy*) kutokana na unyeti wa bidhaa hiyo.

2.2.6 Umuhimu wa Utafiti katika kukuza Uzalishaji wa Miwa

Mheshimiwa Spika, uzalishaji wa sukari hapa nchini unategemea upatikanaji wa miwa. Kwa sasa wakulima wa miwa wa nje (*Outgrowers*) wanachangia asilimia 30 ya miwa inayosagwa kwa uzalishaji sukari. Ili kuongeza uzalishaji wa miwa, na kwa

kutambua umuhimu wa miwa kama malighafi ya viwanda vya sukari, wenye viwanda vya miwa kwa kushirikiana na Serikali walikubaliana kuchangia kiasi cha mapato yao kwa ajili ya tafiti za miwa ili kuendeleza ukulima wa miwa wenye tija.

Mheshimiwa Spika, kwa kipindi cha miaka mitano kuanzia 2014/2015 hadi 2018/2019 wazalishaji wa miwa wamechanga kiasi cha **shilingi 4,688,885,111.36** kama inavyoonekana kwenye **Jedwali Na. 1** kwenye Taasisi ya Utafiti Sukari (*Sugar Research Institute*), Taasisi ya Taifa ya Sukari (*National Sugar Institute*) na Jumuiya ya Sukari Tanzania (*Tanzania Society of Sugar*) na Teknologia ya Miwa (*Cane Technologists*).

Mheshimiwa Spika, ilitazamiwa fedha hizi zikasaidia utafiti utakaowezesha ukulima wa miwa kuwa wenye tija kwa ajili ya kuchangia malighafi ya viwanda vya miwa, hata hivyo hakuna mafanikio yoyote yaliyopatikana kwani kilimo cha miwa bado kinafanyika kwa kutumia teknolojia za kizamani zisizo na tija.

2.2.7 Kiwanda cha Sukari Zanzibar

Mheshimiwa Spika, Kamati ilipata nafasi ya kupokea taarifa ya utekelezaji wa Kiwanda cha Sukari Zanzibar. Kiwanda hiki kilianzishwa mwaka 1974 chini ya Serikali ya Mapinduzi Zanzibar na Jamhuri ya watu wa China.

Mheshimiwa Spika, mwaka 2005 kiwanda kilikabidhiwa chini ya muwekezaji ambae alishindwa kukiendesha na mwaka 2013 kuchukuliwa na muwekezaji wa sasa *Shanta Sugar Holdings*, ambae alikifufua kiwanda na mashamba kwa kufunga mashine mpya za kisasa na kufanikiwa kuanza uzalishaji rasmi mwaka 2015.

Mheshimiwa Spika, kwa sasa kiwanda kina uwezo wa kuzalisha sukari **tani 30,000** kwa mwaka, hata hivyo kiasi kinachozalishwa kwa sasa ni **tani 8,000** na kimeajiri

wafanyakazi 200 wa kudumu na wafanyakazi 200 wa ajira ya msimu. Aidha, kiwanda kinazalisha umeme kiasi cha 1.6 MW ambao wote hutumika kuendeshea kiwanda.

Mheshimiwa Spika, kiwanda cha sukari Zanzibar kinakabiliwa na changamoto ya soko la sukari na bei ndogo ya sukari inayouzwa Zanzibar kutokana na kipato na uwezo wa walaji kununua sukari na hivyo kupelekea hasara ya **shilingi 29,860** kwa kila **kilo 50** za sukari. Kutokana na hasara hiyo, ili kunusuru kiwanda, kulinda ajira na uchumi soko la Tanzania bara ambalo ni la uhakika linaweza kusaidia kiwanda hiki kuendelea kuzalisha.

Mheshimiwa Spika, Kamati imebaini kwa muda mrefu sasa kumekuwepo na mkanganyiko kwa sukari inayozalishwa Zanzibar kuuzwa Tanzania bara wakati hakuna sheria ya ushuru wa forodha, sheria ya kodi au sheria ya Bodi ya Sukari inayozuia bidhaa iliyozalishwa Zanzibar kuingia Tanzania Bara.

(c) Zao la Pareto

Mheshimiwa Spika, zao la pareto liliingia nchini kwa mara ya kwanza miaka ya 1930 na kuanza kulimwa kwa majaribio katika kituo cha uchunguzi maeneo ya Ihemi na baadaye kusambaa maeneo mengi ya mkoa wa Iringa. Kwenye miaka ya 1938 zao hili lilianza kulimwa kwa wingi na wakulima wa kigeni na baada ya uhuru zao hili lilianza kulimwa na wazawa.

Mheshimiwa Spika, kiwanda cha kwanza cha kusindika pareto kilifunguliwa miaka ya 1962 mkoani Arusha kilijulikana kwa jina la *Mitchell Cotts Ltd* na kilimilikiwa na kampuni ya Kingereza. Aidha, mwaka 1982 Serikali ililenga kuongeza uzalishaji wa pareto na kujenga kiwanda kingine mkoani Iringa eneo la Mafinga.

Mheshimiwa Spika, kiwanda cha Serikali cha Mafinga- Iringa hakikufanya vizuri ndipo mwaka 1998 kiwanda hiki kilipata muwekezaji kutoka Afrika chini ya kampuni ya *International Chemicals Producers*.

Mheshimiwa Spika, kuanzia mwaka 2000/2001 hadi 2003/2004 kampuni hii ilipata changamoto kubwa ya soko la bidhaa zake kutokana na ukweli kwamba muwekezaji huyu hakuwa na soko la uhakika ndani na nje ya nchi hali hii ilipelekea wakulima wa pareto kushindwa kulipwa madeni ya maua waliyokuwa wameuza ndipo Serikali iliingilia kati na kulipa fedha kiasi cha **shilingi bilioni 1.4**.

Mheshimiwa Spika, ukosefu wa soko la uhakika wa bidhaa za pareto ulipelekea uzalishaji wa pareto nchini kushuka kwa kiwango kikubwa na hivyo kuwakatisha tamaa wakulima wa pareto. Ili kukabiliana na changamoto ya soko la bidhaa za pareto, mwaka 2005/2006 kampuni ya TPPMCL /ICP iliuzwa kwa kampuni ya *Pyrethrum Company of Tanzania* – kampuni ambayo hadi sasa ndio kampuni iliyowekeza kwa kiwango kikubwa katika tasnia ya pareto nchini.

Mheshimiwa Spika, kimataifa zao la pareto linalimwa kwa wingi katika nchi za Austaralia, Tanzania, Papua Guinea, Kenya na Rwanda. Tanzania ni nchi ya kwanza Afrika kwa uzalishaji wa pareto na nchi ya pili duniani baada ya Australia.

Mheshimiwa Spika, nchini Tanzania zao la pareto hustawi vizuri kwenye maeneo ya ukanda wa juu ambayo mara nyingi hupata mvua za kutosha. Maeneo hayo yanajumuisha Kanda za Nyanda za Juu Kusini katika mikoa ya Mbeya (Mbeya Vijijini na Rungwe), Songwe (Ileje), Njombe (takribani Halmashauri zote za mkoa wa Njombe) na Iringa (Mufindi, Kilolo, na Iringa vijijini) na Kanda za Kaskazini mikoa ya Arusha (Arusha DC na Meru), Manyara

(Babati, Mbulu Mji, Halmashauri ya Mbulu na Halmashauri ya Hanang` ambayo ipo katika hatua za awali za kuanza uzalishaji) na mkoa wa Kilimnjaru, katika wilaya ya Siha.

Mheshimiwa Spika, licha ya kuwa Tanzania ni nchi ya pili duniani kwa uzalishaji wa pareto, zao hili hulimwa na wakulima wadogo wengi wao wanalima eneo la kuanzia nusu ekari hadi ekari moja ambao huzalisha takribani **tani 600** kwa mwaka ikilinganishwa na uwezo wa nchi wa kuzalisha zaidi ya **tani 5,000** kwa mwaka. Aidha, Tanzania kuna viwanda viwili tu vya pareto ambavyo ni kiwanda cha Kampuni ya Pareto Tanzania (*Pyrethrum Company of Tanzania*) Kilichopo Mafinga – Iringa na kiwanda cha kampuni ya *TANEXTRACT Co Ltd* kilichoko Inyala – Mbeya.

Mheshimiwa Spika, inakadiriwa mahitaji ya pareto duniani ni kati ya **tani 15,000 hadi 16,000** kwa mwaka. Aidha, bei ya pareto ulimwenguni imeendelea kupanda kila msimu; kwa mfano kwa msimu wa mwaka **2015/2016** ilikuwa kati ya shilingi **1,500/= na 2,700/=** kwa kilo kutegemeana na ubora wa maua, bei ya msimu wa mwaka **2016/2017** ilikuwa **shilingi 2,000/= na 3,000/=** kwa kilo. Wakati bei ya msimu wa mwaka **2017/2018** ilikuwa kati ya **shilingi 2,300/= na 3,300/=** kwa kilo ya maua kutegemeana na ubora wa maua yaliyouzwa na kwa msimu wa mwaka **2018/2019** bei ya maua ni kati ya **shilingi 2,300/= hadi 2,400/= na 3,400/= na 2,400/= hadi 4,000/=** kwa kilo kulingana na ubora wa maua.

Mheshimiwa Spika, kuongezeka kwa bei ya kilo ya maua ya pareto kwa kila msimu, uwepo wa ardhi inayofaa kwa kilimo pamoja na upatikanaji wa hali ya hewa nzuri kwa kanda za Nyanda za Juu kusini na Kanda ya Kaskazini, kuongezeka kwa matumizi ya bidhaa zitokanazo na pareto duniani na taswira

nzuri kimataifa kuwa Tanzania ni nchi ya pili duniani kwa uzalishaji wa pareto, hii ni fursa nzuri kwa nchi yetu kukazania kilimo cha kuzalisha pareto ili iweze kuzalishwa kwa wingi zaidi.

Mheshimiwa Spika, licha ya fursa nzuri ya kilimo cha pareto iliyopo nchini na kimataifa, zao la pareto linakabiliwa na changamoto zifuatazo:-

- i. Ukosefu wa kiwanda cha kuongeza thamani zao la pareto kabla ya kuuzwa nje ya nchi.
- ii. Kukosekana kwa kiwanda cha mtambo (*refinery*) kwa ajili ya kutengeneza viuatilifu mbalimbali na hivyo kusababisha upatikanaji wake kuwa mgumu na vikipatikana huuzwa kwa gharama kubwa.
- iii. Kukosekana kwa maabara huru kwa ajili ya kupima ubora wa maua.
- iv. Uhaba wa watumishi na upungufu wa wataalamu wa kada mbalimbali kwenye Bodi ya Pareto.
- v. Wawekezaji wanakabiliwa na changamoto ya upatikanaji wa haraka wa vibali vya kazi kwa wafanyakazi wa kigeni.
- vi. Wawekezaji na ushindani usio wa haki kutokana na baadhi ya wafanyabiashara kutofuata vigezo, masharti, kanuni na taratibu za uwekezaji kwenye sekta ya pareto kutokana na vyombo vya Serikali vinavyosimamia pareto kukosa udhibiti.

2.2.8 Bodi ya Nafaka na Mazao Mchanganyiko

Mheshimiwa Spika, Bodi ya Nafaka na Mazao Mchanganyiko ilianzishwa Mwaka 2009 ili kutatua changamoto ya ukosefu wa masoko ya uhakika kwa mazao ya

wakulima hususan mazao ya Nafaka na mazao mchanganyiko. Hivyo Bodi hii ni taasisi ya Serikali inayojiendesha kibiashara na jukumu lake la msingi ni kuwapatia wakulima fursa ya kupata bei ya ushindani na soko la uhakika. Yafuatayo ni baadhi ya majukumu ya Bodi:-

- Kununua na kuuza nafaka na mazao mchanganyiko kwa bei ya soko la ushindani;
- Kuuza nafaka na mazao mchanganyiko kwenda nje ya nchi;
- Kufanya shughuli nyingine za kibiashara zitakazosaidia uongezaji wa thamani na uendelezaji wa biashara ya nafaka na mazao mchanganyiko.

Mheshimiwa Spika, pamoja na majukumu muhimu Bodi iliyonayo, Bodi hii inakabiliwa na changamoto mbalimbali zifuatazo:-

- **Kutopatikana fedha ya kutosha ya ununuzi wa mazao na au fedha kupatikana kwa kuchelewa**

Bodi imekuwa haipati fedha za ununuzi wa mazo kwa wakati, mara nyingi fedha zimekuwa zikitolewa wakati msimu wa mavuno umemalizika na hivyo kulazimika kununua mazao kwa bei ghali na kupelekea gharama za bidhaa zinazozalishwa kuwa juu.

- **Uhaba wa Watumishi**

Bodi inakabiliwa na uhaba wa Watumishi na kupelekea baadhi ya nafasi muhimu kukosa watumishi na hivyo kuathiri utekelezaji wa shughuli za Taasisi. Kwa mfano; Bodi hii inaendesha shughuli zake kibiashara wakati nafasi ya Mkurugenzi wa Biashara iko wazi. Aidha, Bodi imepewa dhamana na Serikali ya kusimamia, zoezi la ununuzi, malipo na ubanguaji na uuzaji wa korosho katika msimu wa 2018/2019 kufuatia shughuli hii watumishi wote wa Bodi

wamehamia Mtwara na kuacha kutekeleza majukumu ya msingi ya kuanzishwa kwa Bodi.

- **Kukosekana kwa magari ya kusambazia bidhaa** Kukosekana kwa magari kumepelekea bidhaa kuwafikia walaji kwa kasi ndogo, hivi sasa Bodi inatumia usafiri wa baiskel kupeleka bidhaa zake sehemu mbalimbali.
- **Uchakavu wa miundombinu ya Usindikaji na Uhifadhi**
Mitambo ya usindikaji ni chakavu hivyo imepelekea kupunguza ufanisi na baadhi haifanyi kazi kabisa.

Mheshimiwa Spika, Kamati pia imebaini kwamba kwa muda mrefu Bodi ya Nafaka na Mazao Mchanganyiko imekuwa ikishughulika kwa kiasi kikubwa na mazao ya mahindi na alizeti pekee na kuacha mazao kama mbaazi, ngano, mchele, mtama, mihogo, ngano n.k na kuacha wakulima wa mazao hayo wakihangaika kujitafutia masoko wao wenyewe.

2.2.9 Tume ya Taifa ya Umwagiliaji

Mheshimiwa Spika, kwa muda mrefu kilimo cha nchi yetu kimekuwa kikitegemea mvua kwa kiwango kikubwa, hata hivyo mabadiliko ya tabianchi yamepelekea ukosefu wa mvua ya uhakika kumepelekea kilimo kisicho na tija na hivyo mara nyingi kumekuwepo na hofu ya upungufu wa mazao ya chakula na biashara.

Mheshimiwa Spika, ili kuleta mapinduzi katika kilimo na kuongeza tija na uzalishaji wa mazao kwa lengo la kulihakikishia Taifa usalama wa chakula na kuwaongezea wakulima kipato na Serikali kwa ujumla kilimo cha umwagiliaji ni suluhisho la kilimo cha kutegemea mvua.

Mheshimiwa Spika, kwa kutambua umuhimu wa umwagiliaji katika kilimo Serikali imehamishia Tume ya Umwagiliaji Wizara ya Kilimo ili kuwezesha mipango ya kilimo kwenda sambamba na mipango ya umwagiliaji hivyo kuongeza uzalishaji wa tija wa mazao ya kilimo, uamuzi huu ni utekelezaji wa maoni na ushauri wa Kamati.

Mheshimiwa Spika, Kamati inaipongeza Serikali kwa kutekeleza ushauri huu wa Kamati. Pamoja na pongezi hizo, Kamati inatambua changamoto ya utekelezaji na usimamizi wa miradi ya umwagiliaji iliyoanza kutekelezwa miaka mingi na bado haijakamilika kutokana na uzembe uliofanywa na watendaji wa Tume na kuisabaibishia Serikali hasara pamoja na Tume kutengewa fedha zisizotosheleza mahitaji na kutolewa zikiwa zimechelewa.

2.3 Sekta ya Mifugo

Mheshimiwa Spika, Tanzania ni Nchi ya Tatu kwa wingi wa mifugo barani Afrika baada ya nchi ya Sudan na Ethiopia. Mifugo hiyo ni pamoja na **ng`ombe milioni 30.5, mbuzi milioni 18.8, kondoo milioni 5.3, kuku wa asili milioni 38.2, kuku wa kisasa milioni 36.6, nguruwe milioni 1.9 na punda 595,160. Asilimia 97** ya mifugo hii hufugwa kwa mfumo wa asili na kaya **milioni 5** sawa na **asilimia 50** ya kaya zote vijijini zinajishughulisha na mifugo.

Mheshimiwa Spika, ili mifugo hii iweze kufungwa kwa ufanisi panahitajika uwepo wa eneo la malisho linalotosheleza mahitaji ya mifugo iliyoko nchini. Tanzania ina takriban **hekta milioni 50** zinazofaa kwa malisho, kati ya hekta hizo ni **hekta milioni 10.5** ndio zinatumiwa na mifugo kwa ajili ya malisho, sehemu iliyobaki inatumika kwa matumizi mengine ya kiuchumi na kijamii.

Mheshimiwa Spika, maeneo ya malisho yameendelea kupungua kutokana na kuongezeka kwa mahitaji ya ardhi, ongezeko la watu, mifugo na shughuli za kiuchumi

na kijamii. Ongezeko la watu limesababisha gawio la ardhi lipungue kutoka **hekta 5.2 (mwaka 1978)** hadi **hekta 2.0 (2012)** na kwa upande wa mifugo gawio limeshuka kutoka **hekta 3.7 (mwaka 1984)** hadi **hekta 1.8 (2017)**. Hali hii imepelekea ubora wa malisho kupungua kutokana na kuwa na mifugo mingi katika eneo dogo na kutumika mfululizo na hivyo kuathiri uzalishaji wa mifugo na kusababisha kuwepo kwa upungufu katika uzalishaji wa mazao ya mifugo ikiwemo nyama, maziwa na ngozi. Aidha, muunganiko wa wadau katika mnyororo wa thamani ya mazao ya mifugo unakosa mfumo sahihi wa kuunganisha mazao haya na viwanda, hivyo kukosa hamasa ya uzalishaji toshelevu wa mazao ya mifugo viwandani.

Mheshimiwa Spika, kwa kutambua changamoto hiyo, Serikali ilianzisha mashamba ya mifugo ambayo yamegawanyika maeneo mawili ambayo ni Mashamba ya kuzalisha Mifugo na Mashamba ya kuzalisha Mbegu za malisho ya Mifugo kwa madhumuni ya kuzalisha mifugo bora hasa ng`ombe chotara wa maziwa na kuwasambaza kwa wananchi kwa bei ya ruzuku, lengo likiwa kuzalisha **ng`ombe 5000** kutoka katika **mashamba 5**.

Mheshimiwa Spika, licha ya kuanzishwa kwa mashamba hayo ya Mifugo kampuni ya NARCO imekuwa ikijiendesha kwa hasara kwani Takwimu zinaonyesha kuwa namba ya mifugo imekuwa ikipungua mwaka hadi mwaka na kufika **ng`ombe 12,650** ilipofika Desemba, 2017 ambapo Juni 2016 walikuwa **ng`ombe 13,343** kutokana na ukweli kwamba bado hakuna uwekezaji wa kutosha kwenye ranchi za Taifa licha ya kuwa na vyanzo vingi vya mapato.

Mheshimiwa Spika, mashamba ya mifugo yanasaidia uzalishaji wa wingi wa mazao ya mifugo, pamoja na umuhimu huo mashamba ya Serikali ya malisho yanakabiliwa na:-

- Upungufu wa miundombinu ya maji itakayoweza kilimo cha umwagiliaji wa malisho, kwa sasa mashamba haya yanazalisha malisho kwa kutegemea mvua;

- Upungufu wa rasilimali fedha za kuwekeza na kuendesha mashamba kwani uzalishaji mbegu za malisho uhitaji mitambo yenye gharama kubwa;
- Upungufu wa elimu na teknolojia ya uzalishaji na uhifadhi wa malisho na mbegu za malisho; na
- Kukosekana kwa mfumo rasmi wa kusambaza malisho na mbegu.

2.3.1 Kampuni ya Ranchi za Taifa (NARCO)

Mheshimiwa Spika, Kampuni ya Ranchi za Taifa ilianzishwa kama NACO mwaka 1968 na kusajiliwa kama Kampuni tanzu ya kibiashara chini ya Sheria ya Makampuni (Sura 212) ikiwa na lengo la kuendeleza na kueneza ufugaji bora hususan ufugaji wa ng`ombe bora wa nyama (Boran) kwa ajili ya soko la ndani na nje ya nchi kwa kutumia mbinu za kisasa. Hivi sasa Kampuni inamilikiwa na Serikali kwa **asilimia mia moja (100%)** licha ya kwamba Hati ya Makubaliano (*Memorandum and Articles of Association* - MEMARTS) za NARCO zinaonyesha kuwa wanahisa wa Kampuni ya Ranchi za Taifa ni Clement George Kahama na Hippolitus Pamfili Njau ambao walisani kwa vyeo vyao walipokuwa Meneja Mkuu na Katibu wa Shirika la Maendeleo la Taifa NDC wakati NARCO ilipoanzishwa mwaka 1968.

Mheshimiwa Spika, kwa maantiki hii umiliki wa NARCO ni wa watu binafsi licha ya sheria ya Makampuni sura 212 kurekebishwa na kuruhusu kusajili kampuni ikiwa na mwanahisa mmoja MEMARTS hizi zimeendelea kusomeka hivyo mpaka sasa ingawa upo uwezekano wa kubadilisha wanahisa wa NARCO na kuwa mwanahisa mmoja ambae ni Msajili wa Hazina.

Mheshimiwa Spika, Kampuni ya Ranchi za Taifa ina ranchi nane (8) zenye jumla ya hekta **230,384**, ranchi hizo ni Kalambo (Rukwa), Kikulula Complea (Kagera), Kongwa

(Dodoma), Misenyi (Kagera), Mkata (Morogoro), Mzeri (Tanga), Ruvu (Pwani) na West Kilimanjaro (Kilimanharo). Ranchi hizi zina uwezo wa kuweka ng`ombe kati ya **80,000- 90,000** hata hivyo kwa sasa inakadiriwa ranchi zote zina ng`ombe **12,681**.

Mheshimiwa Spika, idadi ndogo ya ng`ombe walioko kwenye Ranchi za Taifa ukilinganisha na uwezo wa ranchi hizo inadhihirisha kwamba hakuna uwekezaji wa kutosha kwenye Ranchi za Taifa kutokana na ukosefu wa fedha, mikataba mibovu na isiyo na tija iliyofungwa baina ya kampuni na wawekezaji wa vitalu.

Mheshimiwa Spika, vitalu vilivyokodishwa kwa wawekezaji vinakabiliwa na changamoto mbalimbali, baadhi ya changamoto hizo ni pamoja na:-

- Mikataba yote iliyofungwa baina ya NARCO na wawekezaji katika vitalu ilikuwa ya aina moja (*Standard Contract*) bila kuzingatia uwezo wa kimtaji wa kiundeshaji wa kila mwekezaji;
- Baadhi ya vitalu havijaendelezwa kabisa, na vingine vimekodishwa na kubadilishwa matumizi, mfano : Kitalu Na. 645/6 – Mzeri;
- Baadhi ya vitalu vimeendelezwa kwa kuongezewa aina nyingine za ufugaji tofauti na makubaliano; Kitalu Na. 645/1 Stage Farm kinafuga samaki na 417 Mkata anafuga samaki na nyuki;
- Baadhi ya vitalu vimevamiwa na wavamizi wanaolima, kuchunga, na kuweka makazi ndani ya vitalu. Aidha baadhi ya vitalu vimemegwa maeneo yake na kupewa watu na vijiji; na
- Wawekezaji wengi katika vitalu wameshindwa kuwekeza kulingana na makubaliano ya kimkataba na ufugaji unaofanywa katika vitalu vingi ni kama ufugaji wa asili na hivyo kutokuwa na tija iliyotarajiwa ya kufuga ng`ombe wa maziwa.

Mheshimiwa Spika, changamoto zilizoainishwa hapo juu zimesababishwa kwa kiasi kikubwa na uzembe wa watendaji wa Wizara kwa kutokufanya ufuatiliaji makini wa utekelezaji wa mikataba na matokeo yake ni kuwa japokuwa baadhi ya wakodishaji wa vitalu hawajatumiza masharti ya mikataba, bado mikataba yao haijavunjwa. Aidha, wawekezaji kwenye vitalu hawafanyiwi tathimini kila mwaka ili kujiridhisha utekelezaji wa masharti ya mikataba waliyopewa.

2.3.2 Tasnia ya Maziwa

Mheshimiwa Spika, tasnia ya maziwa ni mojawapo ya muhimili muhimu katika sekta ya mifugo ambayo inachangia katika kuhakikisha usalama wa chakula, kipato, ajira na maendeleo ya viwanda hapa nchini. Maziwa huchangia theluthi moja ya mapato ya sekta ya mifugo ambayo kwa ujumla wake inachangia 3.8% ya pato la taifa. Tasnia ya maziwa pia ina mchango mkubwa katika kuongeza lishe bora, kuongeza kipato na kumwondolea umaskini mwananchi hususan katika maeneo ya vijijini.

Mheshimiwa Spika, ni muhimu kwa Serikali kuimarisha sekta ndogo ya maziwa kwa kuwa maziwa ni:-

- Chakula kamili, yana virutubisho vyote vinavyohitajika mwilini.
- Ni tasnia ambayo huchukua fedha toka kwenye miji na kuzirejesha vijijini kwa mkulima.
- Maziwa ni zao pekee linaloweza kuzalishwa kila siku na kumpa mtu fedha kila siku kwa mwaka mzima.
- Sekta ya maziwa inaweza kutengeneza ajira nyingi kupitia mnyororo wa thamani. Inakadiriwa kwamba kila **lita 100** za maziwa hutengeneza ajira kwa **watu 3**.

- Sekta ya mifugo inachangia pato la ndani la Taifa kwa **3.8% (GDP)** ambapo Sekta ndogo ya Maziwa inachangia **30%** ya pato litokanalo na mifugo.

Mheshimiwa Spika, maziwa ni zao pekee linaloweza kumpatia mfugaji pato la uhakika katika kipindi chote cha mwaka tofauti na mazao ya msimu hivyo kumuwezesha kukidhi mahitaji ya kila siku. Hivyo nidhahiri zao la maziwa linaweza kuongeza ajira na kupunguza umasikini kwa kiwango kikubwa kwa wananchi vijijini na kutimiza azma ya Serikali kupitia Mipango ya ujenzi wa viwanda na kuchangia Taifa kufikia malengo ya kuwa nchi yenye kipato cha kati unaotegemea viwanda vinavyojiendesha kwa kutegemea malighafi za ndani.

Mheshimiwa Spika, pamoja na umuhimu huo wa tasnia ya maziwa, maziwa yanayozalishwa kwa ng`ombe wa asili na ng`ombe wa kisasa kwa kiwango kikubwa yanatokana na wafugaji wadogo kwenye mashamba machache ambapo uzalishaji wa maziwa umefikia takribani lita **bilioni 2.4** mwaka 2017/2018 ambapo **asilimia 70** ya maziwa yanazalishwa na ng`ombe wa asili na **asilimia 30** ya ng`ombe wa maziwa wa kisasa.

Mheshimiwa Spika, maziwa yanayozalishwa kwa kiasi kikubwa yanatumika katika maeneo ya uzalishaji yani vijijini na kiasi kidogo **asilimia 10** ndiyo yanaingia kwenye mfumo rasmi, ambapo **asilimia 3** ndiyo yanayosindikwa. Hali hii pamoja na mambo mengine inasababishwa na mfumo wa uzalishaji na mtawanyiko wa wafugaji, hivyo kuwa vigumu kuyakusanya maziwa yanayozalishwa na kuyafikisha sokoni.

Mheshimiwa Spika, kwa upande mwingine maziwa yanakusanywa na kufikishwa viwandani kupitia vyama vya ushirika yanakusanywa na wakusaji wadogo waliojijiri kwa kazi hii na kuyafikisha kwenye vituo vya kukusanyia maziwa ambavyo ndio sehemu muafaka kwa ajili ya kukagua na kudhibiti ubora. Hivi sasa vipo **vituo 184** vya kukusanyia maziwa ambavyo uwezo wa ufanyaji kazi wake ni **asilimia 32.9** tu,

hali hii husababishwa na kukosekana kwa vifaa vya kupooza maziwa, kukosekana kwa umeme wa uhakika, uchakavu na kukosekana kwa maziwa wakati wa kiangazi.

Mheshimiwa Spika, maziwa yanayokusanywa kupitia vituo vya ukusanyaji maziwa husindikwa viwandani. Hivi sasa kuna **viwanda 82** vya kusindika maziwa vyenye uwezo wa kusindika takribani **lita 757,550** kwa siku, kati ya hivyo ni **viwanda 76** ndivyo vinavyofanya kazi. Hivi sasa usindikaji ni **lita 154,100** kwa siku sawa na **asilimia 20.34** ya uwezo wa usindikaji wa viwanda vilivyopo. Hali hii imepelekea uagizwaji wa maziwa kutoka nje ya nchi ili kujaza pengo la uzalishaji wa ndani ambao hautoshelezi hususan kipindi cha kiangazi. Hivi sasa nchi huagiza takriban **kg LME milioni 20.9** yenye thamani zaidi ya shilingi **30.3bilioni**.

Mheshimiwa Spika, maziwa ya unga na maziwa ya muda mrefu (UHT) ndiyo yanayoagizwa kwa wingi kutokana na ukweli kwamba ni viwanda viwili tu vya *Milk Com* – Dar es salaam na Tanga *Fresh* ndio vinazalisha maziwa ya UHT. Aidha, kiwanda cha *Azam Dairies* kilichopo Zanzibar kinazalisha maziwa ya UHT kutokana na maziwa ya unga yanayoagizwa kutoka nje ya nchi.

Mheshimiwa Spika, uchache huu wa viwanda vinavyozalisha maziwa ya muda mrefu umetokana na Gharama kubwa za uendeshaji zikiwemo gharama za usindikaji zilizotokana uamuzi wa Serikali kutoza VAT kwenye maziwa na bidhaa zake zilizosindikwa kwa kiwango cha asilimia 18% na kupelekea **viwanda 15** kufunga. **Jedwali Na. 2** linaonyesha viwanda vya maziwa vilivyofungwa **toka 2000** hadi Aprili 2018.

Mheshimiwa Spika, kufutwa kwa msamaha huo wa VAT sifuri kuanzia mwezi July, 2015 kufuatia marekebisho kwenye Sheria ya VAT 2014 kumekatisha tamaa wawekezaji wa ndani na nje walioonesha nia ya kuwekeza zaidi kwenye sekta ya maziwa hasa katika usindikaji kwani gharama za uendeshaji zimeongezeka na

zinahusisha pia Input -Tax zinazotozwa kwenye umeme, maji, usafirishaji (*fuel*), vifungashio na vipuri vya mashine za kusindika maziwa. Hapa nchini Kodi ya Ongezeko la Thamani (VAT), hutozwa kwa bidhaa za maziwa yaliyosindikwa (*processed milk*) kama *yogurt, cheese, ghee, buter* n.k.

Mheshimiwa Spika, maziwa yasiyosindikwa (*unprocessed milk*) kama Fresh milk na Cream yamesamehewa kodi (*VAT Exempt*) lakini wakati yanasindikwa (andaliwa) yanatumia gharama mbalimbali kama umeme, usafirishaji, maji, vifungashio ambavyo vina VAT tayari. Hivi vyote huingia kwenye gharama za uzalishaji na hivyo kufanya maziwa yawe ghali na msindikaji hawezi kudai kurejeshwa Input Tax iliyotumika kutokana na mfumo wa kodi unaotumika sasa ya *VAT Exempt* kutomruhusu.

Mheshimiwa Spika, usindikaji ni kitu muhimu katika mnyororo wa thamani wa maziwa. Hapa nchini usindikaji unakabiliwa na gharama kubwa za usindikaji zinazochangiwa na uwepo wa tozo na mamlaka nyingi zinazosimia sekta ya maziwa (*multiple regulations and levies*) kama inavyoonyeshwa kwenye **Jedwali Na.3**. Tozo hizo hutozwa pamoja na zile za VAT kwenye vifungashio, umeme, maji n.k. Tozo hizi kwa pamoja zimefanya gharama za usindikaji kuwa kubwa hivyo kusababisha viwanda kushindwa kufanya kazi kwa uwezo wake.

Mheshimiwa Spika, kutokana na gharama kubwa za uzalishaji na usindikaji maziwa zimepelekea nchi yetu kushindwa kushindana katika ushindani wa soko la Afrika Mashariki kutokana na nchi za Afrika Mashariki kuzalishwamaziwa kwa gharama ndogo na hivyo Tanzania kulazimika kuagiza kutoka nje ya nchi, ambapo bidhaa za maziwa chini ya HS 0401, ambayo ni UHT, zaidi ya asilimia 98 ya maziwa yanayoingizwa nchini yanatokea Kenya.

Mheshimiwa Spika, Jedwali Na. 4 linaonyesha ufanisi wa uzalishaji na usindikaji wa maziwa baina ya Tanzania, Uganda na Kenya. Katika jedwali hili inaonekana kuwa,

maziwa yanayozalishwa Tanzania yanazalishwa na kusindikwa kwa gharama kubwa na hivyo kushindwa kushindana katika soko.

Mheshimiwa Spika, pamoja na changamoto hizo zilizoainishwa hapo juu, tasnia ya maziwa inakabiliwa pia na changamoto mbalimbali zifuatazo:-

- Uhamasishaji mdogo wa kutumia bidhaa zitokanazo na maziwa inayopelekea unywaji wa maziwa kuwa chini takribani lita 47 kwa mwaka chini ya kiwango cha lita 200 kwa mwaka kinachopendekezwa na FAO.
- Matumizi ya Maziwa ya unga na UHT toka nje kwenye ofisi na taasisi za Serikali kwa nyakati kadhaa imekuwa ikitoa msisitizo wa kutokutumia maziwa yanayozalishwa ndani katika taasisi na ofisi za Serikali na mashirika ya umma.
- Kutokuwepo kwa vituo vya kukusanya maziwa (*Milk collection center*) kwenye maeneo yenye wafugaji wa maziwa.
- Uhaba wa maziwa unaotokana na uzalishaji mdogo wa maziwa kutokana na uhaba wa malisho ya mifugo wakati wa kiangazi.
- Idadi ndogo ya ng`ombe wa maziwa.
- Ufugaji wa ng`ombe usio na tija.
- Upungufu wa wataalam wa usindikaji.

2.3.3 Tasnia ya ngozi

Mheshimiwa Spika, ngozi ni moja ya mazao muhimu ya mifugo na imekuwa ikiingizia Taifa fedha za kigeni kwa kuuzwa nje ya nchi. Zao la ngozi limeendelea kuchangiakatika kipato cha wananchi wanaojihusisha na zao hili katika mnyororo

mzima wa thamani, wafugaji, wafanyabiashara wasindikaji na watengenezaji wa bidhaa za ngozi.

Mheshimiwa Spika, idadi ya mifugo iliyopo nchini inategemewa kuzalisha vipande **milioni 3.1** vya ngozi ya **ng`ombe**, **milioni 4.7** vya ngozi za **mbuzi**, na **milioni 1.3** ya ngozi za **kondoo** ambavyo vingeweza kusindikwa kulingana na idadi ya viwanda vilivyopo nchini. Utengenezaji wa bidhaa za ngozi kwa kiasi kikubwa bado uko katika kiwango cha chini kwani kuna viwanda vikubwa vichache vya kutengeneza viatu na bidhaa za ngozi nchini. Aidha, wapo watengenezaji wadogo wadogo wanaotengeneza jozi chache za viatu vya ngozi ambazo haziwezi kukidhi mahitaji ya viatu nchini.

Mheshimiwa Spika, pamoja na kwamba Tanzania inao uwezo mkubwa wa kuzalisha ngozi, kutokana na uwepo wa idadi kubwa ya mifugo, kiuhalisia ngozi zinazokusanywa ni nusu tu ya zile ambazo zingetakiwa kuzalishwa. Hali hii inatokana na changamoto mbalimbali zinazoikabili sekta ya ngozi katika mnyororo mzima wa thamani. Changamoto zilizopo zinaanzia kwa wafugaji, waboreshaji wa ngozi, wasindikaji, wafanyabiashara wa nje na ndani ya nchi, na watengenezaji wa bidhaa za ngozi. Changamoto hizo zimegawanyika katika maeneo matatu ya uzalishaji ngozi, usindikaji ngozi na utengenezaji wa viatu na bidhaa za ngozi.

Mheshimiwa Spika, katika eneo la uzalishaji kuna changamoto zifuatazo:-

- Ufugaji duni unaosababisha uharibifu wa ngozi- mfano magonjwa ya ngozi;
- Ubora hafifu wa ngozi kutokana na upigaji ovyo chapa;
- Uchunaji mbovu; na ukaushaji na uhifadhi duni wa ngozi na hivyo kuwepo kwa makusanyo madogo ya ngozi zinazofaa katika usindikaji.

Mheshimiwa Spika, katika hatua ya usindikaji wa ngozi kuna changamoto mbalimbali zinazosababisha sekta ya ngozi kutokuwa kwa kiwango kinachotarajiwa, changamoto hizo ni pamoja na:-

- Ubora hafifu wa ngozi unaosababishwa na ufugaji wa kienyeji, uchinjaji na uchunaji mbovu, uhifadhi duni na ulaji hafifu wa nyama ndani ya nchi na kukosa soko la kutosha kuuza nyama nje ya nchi;
- Utoroshwaji wa ngozi mipakani;
- Machinjio yasiyokidhi viwango;
- Ukosefu wa wataalamu waliobobea kwenye sekta ndogo ya ngozi;
- Upatikanaji mgumu wa kemikali za ngozai;
- Uwezao wa viwanda kusindika ngozi katika hatua ya awali hali inayosababisha watengeneza bidhaa za ngozi kukosa maligahafi ya kutengenezea bidhaa za ngozi;
- Upatikanaji mgumu wa mikopo kwa wawekezaji wa sekta ndogo ya ngozi;
- Kukosekana kwa umeme wa uhakika; na
- Ucheleweshwaji wa bandarini na forodha.

Mheshimiwa Spika, eneo la utengenezaji wa vitu na bidhaa za ngozi unakabiliwa na changamoto zifuatazo:-

- (i) Ubora duni na upatikanaji wa ngozi zilizosindikwa hadi hatua ya umaliziaji;
- (ii) Gharama kubwa ya malighafi zinazoagizwa kutoka nje ya nchi;
- (iii) Ushindani usio sawia unaosababishwa na uangizaji wa bidhaa duni na za mitumba ambazo huuzwa kwa gharama nafuu;
- (iv) Kukosekana kwa ubunifu na utaalamu wa utengenezaji wa bidhaa za ngozi;
- (v) Mbinu duni za utafutaji wa masoko na
- (vi) Kukosekana kwa uwekezaji.

Mheshimiwa Spika, changamoto zote hizo zimesababisha uhaba wa upatikanaji wa malighafi ya ngozi ukilinganisha na kiwango kikubwa cha mifugo iliyopo nchini na hivyo kushindwa kutumia fursa iliyopo nchini ya mahitaji ya bidhaa za ngozi kwani viatu pekee

huitajika **jozi milioni 54** ambapo viatu **jozi miliuoni 40** huagizwa kutoka nje kila mwaka wakati mahitaji ya viatu vya shule ni wastani wa **jozi milioni 12** kwa mwaka. Mahitaji mengine ni pamoja na mabegi, mikoba, mikanda na makoti.

Mheshimiwa Spika, endapo sekta ya ngozi itawekewa mikakati madhubuti katika kufundisha wafugaji na maamfisa ugani kuhusu ufugaji bora wa awanyama na upigaji chapa unaofaa bila kuharibu ngozi, kukamilisha mapema iwezekanvyo upanuzi wa kiwanda cha ngozi cha Karanga na kuhamasisha sekta binafsi kufungua viwanda vya ndozi nchini ,kuhamasisha matumizi ya bidhaa za ngozi zinazozalishwa na viwanda vya ndani kama viatu vya shule na majeshi pamoja na kuweka ushuru wa uagizaji wa viatu vinavyotoka nje ya nchi kutasaidia kuimarisha sekta ya ngozi na kulinda viwanda vya ndani.

2.4 Sekta ya Uvuvi

Mheshimiwa Spika, Tanzania imejaliwa kuwa na maeneo mengi ya maji baridi na maji bahari ambapo kuna rasilimali nyingi za uvuvi. Eneo la maji ya ndani lenye ukubwa wa takriban **kilomita za mraba 62,000** ambazo ni **asilimia 6.5** ya eneo lote la ardhi. **Ziwa Victoria** lina **kilomita za mraba 35,088**; **Ziwa Tanganyika** lina **kilomita za mraba 13,489**; **Ziwa Nyasa** lina **kilomita za mraba 5,760**; **Ziwa Rukwa** lina **kilomita za mraba 3,000**; **Ziwa Eyasi** lina **kilomita za mraba 1,000**; na maeneo madogo ya maji (maziwa madogo, mito na mabwawa) yenye jumla ya kilomita za mraba 1,000.

Mheshimiwa Spika, kwa upande wa maji ya bahari, nchi yetu ina eneo la **kilomita za mraba 64,000** na ukanda wa pwani wenye urefu wa **kilomita 1,424** kutoka mpaka wa kaskazini na Kenya mpaka wa kusini na Msumbiji. Ukanda wa uchumi wa

Bahari Kuu una ukubwa wa maili za majini zipatazo 200 sawa na **kilomita za mraba 223,000**, eneo hili lina ipa nchi eneo la ziada la bahari na rasilimali za uvuvi. Maeneo haya yakitumiwa ipasavyo yataiwezesha sekta ya uvuvi kuwa na mchango mkubwa katika kuwapatia wananchi ajira, lische bora, kipato na kuchangia katika pato la Taifa.

Mheshimiwa Spika, zaidi ya wananchi **milioni 4.0** wameendelea kutegemea shughuli za uvuvi ikiwemo biashara ya samaki, uchakataji wa mazao ya uvuvi, utengenezaji wa zana na vyombo vya uvuvi na biashara zingine zitokanazo na mazao ya uvuvi. Katika kipindi cha mwaka 2016/2017 sekta ya uvuvi ilikuwa kwa **asilimia 4.2** na kuchangia **asilimia 2.0** katika pato la Taifa.

Mheshimiwa Spika, sekta ya uvuvi inachangia takribani asilimia 30 ya protini inayopatikana na wanyama. Hivi sasa wastani wa ulaji wa samaki kwa mtanzania unakadiriwa kuwa **kilo 8** kwa mtu kwa mwaka ikilingnishwa na **kilo 18** kwa mtu kwa mwaka ambazo zinapendekezwa na Shirika la Kilimo na Chakula la Umoja wa Mataifa (FAO).

Mheshimiwa Spika, kiwango cha rasilimali za uvuvi kinachoweza kuvuliwa bila kuathiri uwepo wa rasilimali ya uvuvi ni **tani za kimetriki 750,000**. Wastani wa uvunaji wa samaki kwa mwaka ni **tani 350,000** wakati mahitaji ya samaki kwa mwaka yanakadiriwa kuwa **tani 378,352**.

Mheshimiwa Spika, kufuatia maelezo hayo, inadhihirisha kuwa Tanzania hatujaweza kutumia fursa za sekta hii kwa kiwango kikubwa kwa kuzingatia mnyororo mzima wa kuongeza thamani unaohusisha usindikaji wa samaki.

2.4.1 Ukuzaji viumbe kwenye maji

Mheshimiwa Spika, nchini Tanzania kuna uwezekano mkubwa wa kuendeleza ukuzaji viumbe kwenye maji kwa kuwa nchi ina rasilimali kubwa za maji ambayo yanajumuisha Bahari ya Hindi, maziwa, mito na mabwawa yaliyoenea nchini kote.

Mheshimiwa Spika, licha ya uwepo wa rasilimali nyingi zenye kuhitaji kuwezesha ukuaji viumbe kwenye maji, maendeleo ya tasnia hii yamekuwa yakikua kwa kasi ndogo ikilinganishwa na rasilimali zilizopo. Kasi ndogo ya ukuzaji viumbe kwenye maji imechangiwa na ukosefu wa rasilimali watu, mbegu bora, chakula bora, teknolojia sahihi na huduma za ugani.

Mheshimiwa Spika, ukuzaji viumbe kwenye maji ili uwe na tija unapaswa kuchukuliwa kama shughuli muhimu ya kibiashara na yenye uwezo wa kuzalisha samaki bora kwa ajili ya soko la ndani na la nje ya nchi, kuboresha hali ya maisha ya jamii kwa kutengeneza ajira, kuhakikisha usalama wa chakula na kuongeza kipato.

Mheshimiwa Spika, kwa kuzingatia kuwa uvuvi katika maji ya asili unazidi kupungua wakati mahitaji ya samaki duniani yanazidi kuongezeka kutokana na kuongezeka kwa idadi ya watu na umuhimu wa samaki na mafuta yake kwenye mwili wa binadamu, hivyo ukuzaji viumbe kwenye maji unapaswa kuziba pengo la upatikanaji wa samaki na mazao yake kwa kuzalisha samaki kwa njia endelevu. Ili tasnia hii iweze kufanikiwa Serikali inapaswa kuboresha mifumo ya ufugaji samaki ambao kwa muda mrefu umechukuliwa kama shughuli ya kujikimu katika ngazi ya familia.

Mheshimiwa Spika, tasnia ya ukuzaji viumbe kwenye maji ni moja kati ya sekta za kilimo zinazokua kwa kasi duniani kwani takwimu za FAO kwa mwaka 2018 zinaonyesha takriban **asilimia 53** ya mazao yanayovunwa kutokana na rasilimali za kwenye maji inatokana na ukuzaji viumbe kwenye maji.

Mheshimiwa Spika, fursa za kuendeleza ukuzaji viumbe kwenye maji zipo nyingi na endapo zitatumika vizuri tasnia hii itakuza biashara ya mazao na bidhaa zinazotokana na viumbe wakuzwao kwenye maji na kuongeza kipato kwa wazalishaji binafsi na Taifa kwa ujumla. Baadhi ya fursa zilizopo ni pamaoja na:-

- i. Taifa lina bandari na viwanja vya ndege kwa ajili ya kuwezesha urahisi wa kuingiza pembejeo za ukuzaji viumbe kwenye maji na kusafirisha mazao yatokanayo na viumbe waliokuzwa kwenye maji nje ya nchi;
- ii. Kuna taasisi zinazotoa mafunzo yanayohusiana na ukuzaji viumbe kwenye maji. Taasisi hizo ni pamoja na Wakala wa Mafunzo ya Uvuvi Tanzania (FETA), Vyuo Vikuu kama Chuo Kikuu cha Dar es salaam, Chuo Kikuu cha Kilimo cha Sokoine na Chuo Kikuu cha Dodoma pamoja na Taasisi ya Utafiti wa Uvuvi Tanzania (TAFIRI);
- iii. Rasilimami maji ya kustosha;
- iv. Uwepo wa Ardhi ya kutosha;
- v. Fursa ya kuzalisha mbegu / vifaranga vya samaki;
- vi. Fursa ya kuongeza thamani mazao yatokanayo na viumbe wakuzwao kwenye maji;
- vii. Fursa ya kuwekeza kwenye park za samaki wa burudani.

Mheshimiwa Spika, pamoja na fursa zilizoainishwa hapo juu na uwepo wa rasilimali za kutosha zinazohitajika kwa maendeleo ya uzalishaji wa mazao ya ukuzaji viumbe kwenye maji bado ni mdogo. Baadhi ya changamoto hizo ni pamoja na:-

- Ukosefu wa mbegu/vifaranga bora vya samaki;
- Ukosefu wa vyakula bora kwa samaki wakubwa na vifaranga;
- Ukosefu wa mitaji na mikopo kwa ajili ya uwekezaji wa ukuzaji viumbe kwenye maji;
- Ukosefu wa zana, vifaa na pembejeo zinazotumika kukuza viumbe kwenye maji n.k

2.4.2 Shirika la uvuvi Tanzania- TAFICO

Mheshimiwa Spika, Ukanda wa Uchumi wa Bahari Kuu (EEZ) una kina kikubwa cha samaki ambacho huitaji meli kubwa na za kisasa ili kuweza kuwafikia samaki walioko majini. Kwa sababu hiyo meli za kigeni ndio zimekuwa zikifika katika eneo la bahari kuu sehemu ya Tanzania na kuvua samaki huku watazania wakiwa hawanufaiki na rasilimali hiyo muhimu.

Mheshimiwa Spika, ili kuiwezesha nchi kunufaika na rasilimali za uvuvi wa bahari kuu katika kufikia Uchumi wa Viwanda katika Ukanda wa Uchumi wa Bahari Kuu, Serikali imedhamiria kufufua Shirika la Uvuvi Tanzania ambalo litawezesha Serikali kuwa na Meli za Kitaifa (*National Fleets*) zitakazovua kibiashara kwenye eneo la bahari kuu.

Mheshimiwa Spika, Mpango wa Muda Mrefu unahusisha kununua meli mbili aina za *Purse Seiner* (kwa kadirio la **Shilingi Bilioni 19.8**) na *Long Liner* (kwa kadirio la **Shilingi Bilioni 13.4**) ifikapo Desemba, 2019. Aidha, Mpango wa Muda Mfupi unalenga uvuvi katika maji ya kitaifa (*Territorial Waters*) unahusisha kununua meli ndogo za uvuvi ifikapo Desemba, 2019 kwa kadirio la **Shilingi Bilioni 2**.

Mheshimiwa Spika, mipango hii ni mikubwa na inahitaji fedha nyingi kwa muda mfupi hivyo utekelezaji wake unatakiwa kufanyika mapema iwezekanavyo. Hata hivyo, tangu kikao cha Baraza la Mawaziri kilichokaa tarehe 05 Februari, 2015 na kuiagiza Wizara ya Maendeleo ya Mifugo na Uvuvi kufufua Shirika la Uvuvi, hadi sasa hatua iliyofikiwa ya kufufuliwa kwa shirika hili ni kuanzishwa kwa Manajimenti ya TAFICO ambayo ina wafanyakazi wanne tu ambao ni Kaimu Meneja Mkuu, Kaimu Meneja Uzalishaji na Operesheni, Katibu Muhtasi na Dreva.

Mheshimiwa Spika, Menejimenti hii ina wajibu wa kuratibu ufufuaji wa shirika na katika kutekeleza wajibu huo, Menejimenti imetekeleza kazi mbalimbali zifuatazo:-

- Kutambua, kuainisha na kuhakiki mali za TAFICO;
- Kuandaa Dhana kuhusu Mradi wa kufufua TAFICO;
- Kuandaa Mpango wa Biashara; na
- Kuandaa Mikutano mbalimbali na wadau wa maendeleo kwa ajili ya kujengea TAFICO uwezo.

Mheshimiwa Spika, kwa kuzingatia upotevu mkubwa wa mapato ya mazao ya samaki wanaopatikana kwenye Ukanda wa Uchumi wa Bahari kuu kwa muda mrefu, mchakato wa kufufua shirika hili ulitakiwa ufanyike kwa haraka ili kulinusuru Taifa kuendelea kupata hasara.

2.4.3 Operesheni Sangara 2018

Mheshimiwa Spika, Sera ya Taifa ya Uvuvi ya Mwaka 2015 imeeleza umuhimu wa sekta ya Uvuvi ili kuchangia kikamilifu kufikia malengo ya Mpango wa Maendeleo wa Taifa 2025 ambapo lengo kuu la sekta ya uvuvi ni kuendeleza, kuhifadhi, kusimamia na kuvuna kwa uendelevu rasilimali za uvuvi kwa manufaa ya kizazi cha sasa na vizazi vijavyo.

Mheshimiwa Spika, kwa kuzingatia lengo la sekta ya uvuvi, Wizara ya Mifugo na Uvuvi iliendesha Operesheni Sangara 2018 kutokana na kukithiri kwa Uvuvi haramu uliokuwa ukifanyika bila kufuata Sheria na Kanuni zinazosimamia rasilimali za uvuvi na hivyo kupelekea kuendelea kupungua kwa idadi ya samaki sangara ambao hawaruhusiwi kuvuliwa kisheria (**chini ya sm 50**) na ukweli kwamba samaki aina ya sangara waliko wengi ziwani ni wachanga kutokana na uvuvi haramu na endapo watadhibitiwa ili wakue itasaidia kuongeza uzalishaji wa samaki.

Mheshimiwa Spika, kabla ya kuanza kwa Operesheni Sangara, 2018 ilibainika kuwa zaidi ya **asilimia 75** ya wavuvi wote wa Ziwa Victoria walikuwa wanavua kwa kutumia nyavu haramu, maduka yote ya vifaa vya uvuvi yalikuwa yanauza nyavu haramu, viwanda vya kutengeneza nyavu vilikuwa vinatengeneza nyavu haramu, Watendaji na viongozi wa vikundi vya Usimamizi wa Rasilimali za uvuvi (BMUs) walikuwa wanajishughulisha an uvuvi haramu.

Mheshimiwa Spika, unaweza kumtambua mvuvi aneyejishughulisha na uvuvi haramu ikiwa mvuvi huyo anatekeleza shughuli zake za uvuvi bila kuwa na leseni, kuvua katika maeneo yasiyoruhusiwa, kutumia chombo kisichosajiliwa, matumizi ya mabomu na sumu wakati wa kuvua, kutumia nyavu za utali/ timba, na kuvua kwa kokoro/ juya/ kavogo na nyavu zenye macho madogo chini ya inchi tatu kwa nyavu za makila na chini ya nchi nane kwa nyavu za dagaa. Mara nyingi wavuvi hutumia njia na mbinu haramu za uvuvi ili kujipatia utajiri wa haraka

Mheshimiwa Spika, Operesheni Sangara 2018 ililenga kudhibiti usafirishaji na uchakataji wa biashara ya samaki wachanga, kuongeza maduhuli ya Serikali, kudhibiti uharibifu wa maliasili na mazingira, kuwatambua wamiliki wa vyombo vya uvuvi haramu na wanaofanya biashara ya uvuvi haramu na kuwachukulia hatua za kisheria, kudhibiti zana za uvuvi haramu zilizopo madukani, viwandani na mipakani. Aidha, malengo mengine ya Operesheni Sangara 2018 yalikuwa kubaini na kuvichukulia hata viwanda vinavyotengeneza nyavu haramu, kufanya ukaguzi maalumu katika viwanda, *cold storage facilities*, *deep freezers* ili kubaini samaki wachanga na wakubwa kama ilivyoelekezwa na Sheria na kujifunza na kupata uzoefu namna bora ya kulinda na kuendeleza rasilimali za uvuvi na kutoa mapendekezo kwa Serikali.

Mheshimiwa Spika, Operesheni Sangara 2018 imewezesha kuongezeka kwa makusanyo ya maduhuli ya Serikali Kuu yalioongezeka kutoka shilingi **8,521,301,826.26** kabla ya operesheni (**Julai- Desemba, 2017**) hadi shilingi

17,731,902,460.74 (Januari- Juni 2018), kuongezeka kwa mapato ya soko la Kirumba Mwaloni kutoka **shilingi milioni 30** hadi **shilingi milioni 190** kwa mwezi, kuongezeka kwa kiwango cha utii wa sheria na kanuni za uvuvi kutoka kwa wafanyabiashara, upatikanaji wa samaki wanaokubalika kisheria umeongezeka bila hata ya wavuvi kwenda umbali mrefu kuvua na hivyo kuwapunguzia wavuvi gharama za uendeshaji na kuongezeka kwa ukubwa wa samaki wanaochakatwa viwandani n.k.

Mheshimiwa Spika, pamoja na mafanikio yaliyopatikana, Serikali imetambua kuwa Sheria ya Uvuvi ya Mwaka 2003 na Kanuni zake za Mwaka 2009 hazikidhi usimamizi wa rasilimali nyingi za uvuvi zilizopo nchini, kutofanyika kwa doria za mara kwa mara kunapelekea wananchi kuwa huru na kuvua watakavyo na upo upungufu mkubwa katika utoaji wa vibali vya kusafirisha mazao na zana za uvuvi hivyo kukaribisha mazingira ya rushwa.

Mheshimiwa Spika, pamoja na mafanikio yaliyopatikana Opereshion Sangara, 2018 ilikabiliwa na malalamiko kutoka kwa wananchi na wadau wa uvuvi kuwa operesheni hii iliendeshwa kwa namna ya kukiuka misingi ya haki za binadamu kwani utekelezaji wake uligubikwa na vitisho, ubabe na rushwa.

2.4.4 Dawati la Sekta Binafsi na Umuhimu wake katika kukuza Uchumi

Mheshimiwa Spika, Sekta binafsi ni mdau muhimu na inajihusisha katika kuendeleza biashara kwa kuwekeza kwenye shughuli za uzalishaji, usindikaji na masoko ili kuendeleza sekta ya Mifugo na Uvuvi. Kwa kutambua fursa kubwa ya uwekezaji iliyopo kwenye mazao ya mifugo ambayo ni nyama, ng`ombe, kuku, maziwa, mayai na ngozi na kwa upande wa uvuvi ni uvuvi wa samaki kwenye mito na maziwa, uvuvi wa kando kando ya bahari na kwenye kina kirefu na ufugaji wa samaki kwenye mabwawa na vizimba vilivyoengwa kwa ajili hiyo.

Mheshimiwa Spika, kwa kutambua fursa hizo, Wizara imeanzisha Dawati la Sekta Binafsi kwa kuwezesha sekta binafsi kuongeza uwekezaji wenye tija katika mazao ya mifugo na uvuvi ili kuongeza uchangiaji wa kukuza sekta hizi na hatimae kuongeza ajira na pato la Taifa.

Mheshimiwa Spika, pamoja na mambo mengine, Dawati la Sekta binafsi lina wajibu wa kuamsha na kuvutia wawekezaji katika taasis za uwekezaji za mifugo na uvuvi na kuziunganisha na taasisi za kifedha ndani nan je ya nchi kwa ajili ya kupata mitaji. Aidha, Dawati la sekta binafsi linashirikiana na wadau mbalimbali kutangaza fursa za sekta za mifugo na uvuvi na kufanya kazi kwa karibu na wawekezaji wanaoendelea kuwekeza.

Mheshimiwa Spika, tangu kuanzishwa kwake mwezi Oktoba, 2018 Dawati hili limewezesha:-

- Kuunganisha makampuni yanayotoa huduma za pembejeo za mifugo na uvuvi na wawekezaji mbalimbali;
- Kutatua changamoto zinazowakabili wawekezaji kwenye sekta za mifugo na uvuvi;
- Kuwa na vikao vya kila mwezi vinavyokutanisha watendaji wakuu wa wizara na wawekezaji kwa ajili ya kujadili changamoto zinazowakabili wawekezaji na kutafuta ufumbuzi wa haraka wa changamoto zilizobainika na kujenga mahusiano mazuri na karibu na wawekezaji.
- Kuwaunganisha wawekezaji na kufuatilia upatikanaji wa mikopo yenye riba nafuu kutoka Benki ya Maendeleo ya Kilimo pamoja na taasisi zingine za fedha, ikiwa ni pamoja na kuhamasisha uanzishwaji wa vyama vya ushirika ili kupata mikopo;
- Kuwezesha makubaliano ya MOU yatakayo pelekea ongezeko la uchakataji wa Maziwa katika viwanda vinne vya kimkakati vya (ASAS LTD – IRINGA, TANGA FRESH LTD- TANGA, MILK COM LTD – DAR ES SALAAM na AZAM

DAIRY PRODUCTS – ZANZIBAR) kwa **asilimia 84** kutoka **lita 154,100 kwa siku** hadi **lita 284,500** sawa na ongezeko la **lita 130,500** kufikia Desemba, 2019 na

- Kuongeza ushirikiano na wadau wa maendeleo kama vile WORLD BANK, DALBERG, ANSAF, ASPIRE, TADB, PASS na SAGCOT.

Mheshimiwa Spika, Kamati imefurahishwa na ubunifu huu uliofanywa na watendaji wa Wizara ya Mifugo na Uvuvi na inatoa pongezi kwa uongozi wa wizarana kuzitaka wizara zingine kwenda kujifunza namna dawati la sekta binafsi linavyofanya kazi kwa nia ya kujenga uchumi wa nchi yetu.

2.5 Sekta ya Maji

Mheshimiwa Spika, Sera ya Taifa ya Maji ya mwaka 2002 inaelekeza kuwapatia wananchi waishio vijijini maji safi na salama katika umbali usiozidi **mita 400** kutoka kwenye makazi yao. Ili kufikia azma hiyo, Serikali imeendelea kuboresha hali ya upatikanaji wa huduma ya maji kwa wananchi waishio vijijini kwa kujenga, kupanua na ukarabati miradi ya maji kwa lengo la kufikia **asilimia 85** ya wananchi wanaopata huduma ya maji safi na salama katika maeneo ya vijijini ifikapo mwaka **2020**.

Mheshimiwa Spika, kwa upande wa mijini, ili kuhakikisha wakazi waishio mijini wanapata huduma bora ya maji safi na usafi wa mazingira, Sera ya Maji inaelekeza kujenga, kukarabati na kupanua miundombinu ya maji safi na usafi wa maji takaili kuweza kutoa huduma endelevu kwa wakazi waishio mijini na pembezoni mwa miji. Ili kufikia malengo hayo, katika mwaka 2017/2018, Wizara imeendelea kutekeleza miradi yamaji katika jiji la Dar es Salaam, Miji Mikuu ya Mikoa, Miji Mikuu ya Wilaya, Miji Midogo pamoja na miji na vijiji vinavyohudumiwa na Miradi ya Maji ya Kitaifa.

Mheshimiwa Spika, kwa kuzingatia maelezo hayo, wakati wa utekelezaji wa majukumu yake Kamati ilipata taarifa kuhusu:-

- i.** Hali ya upatikanaji wa huduma ya maji safi na uondoshaji majitaka katika miji mikuu ya mikoa ya Shinyanga, Bukoba, Mwanza, Geita, Manyara, Dodoma, Arusha, Dar es salaam, Kilimnjaro.
- ii.** Hali ya upatikanaji wa huduma ya maji safi na uondoshaji majitaka katika Miji Mikuu ya Wilaya za Same – Mwanga- Korogwe, Kigoma Ujiji.

2.5.1 Utekelezaji wa Miradi Mbalimbali ya Maji Katika Mkoa wa Arusha

Mheshimiwa Spika, huduma za maji katika moa wa Arusha zinasimamiwa na Mamlaka ya Maji katika jiji la Arusha na Mamlaka za Maji katika miji midogo ya Karatu, Loliondo, Monduli na Usa River kwa upande wa maji mijini; na halimashauri za wilaya kwa upande wa maji vijijini.

Mheshimiwa Spika, hali ya upatikanaji wa huduma za maji hadikufikia mwezi Agosti, 2018 imefikia wastani wa **asilimia 52.2** kwa upande wa mijini na **asilimia 65.61** kwa upande wa vijijini ikilinganishwa na lengo la Taifa la kuongeza huduma ya upatikanaji wa maji safi na salama, kufikia **asilimia 85** vijijini, na **asilimia 90** miji mikuu ya Wilaya na **asilimia 95** miji mikuu ya mikoa ifikapo mwaka 2020.

Mheshimiwa Spika, changamoto kubwa katika mkoa wa Arusha ni upatikanaji wa vyanzo vya uhakika vya maji hasa katika miji ya Longido, Loliondo/ Ngorongoro na Karatu kutokana nahali ya kijiografia na hali ya hewa ya ukame katika maeneo hayo.

Mheshimiwa Spika, katika kuboresha upatikanaji wa huduma ya maji katika mkoa wa Arusha, Serikali inatekeleza miradi mbalimbali ikiwa ni sehemu ya Utekelezaji wa Programu ya Maendeleo ya Sekta ya Maji Awamu ya Pili.

Mheshimiwa Spika, utekelezaji wa miradi hiyo unakabiliwa na changamoto mbalimbali kama vile upatikanaji wa fedha za miradi usiokuwa na uhakika, uhaba wa vyanzo vya maji, migogoro ya kimkataba kati ya Halmashauri na Wataalamu Washauri/ Wakandarasi, uhaba wa wataalam katika halmashauri na miradi kutokuwa endelevu kutokana na kukosa matengenezo ya mara kwa mara.

2.5.2 **Mamlaka ya Maji Safi na Usafi wa Mazingira Shinyanga (SHUWASA)**

Mheshimiwa Spika, Mamlaka ya Maji Safi na Usafi wa Mazingira Shinyanga (SHUWASA) ina vyanzo viwili vya maji ambavyoni Bwawa la Ningh`wa linalokidhi **asilimia 20** ya kiasi cha maji yanayotumika na mradi wa maji wa Ziwa Victoria unaokidhi **asilimia 80**.

Mheshimiwa Spika, matumizi ya maji kwa Mji wa Shinyanga kwa sasa kwa eneo ambalo lina mtanadao wa maji ni mita za ujazo 12,000 kwa siku wakati makadirio ya maji mahitaji kwa eneo lote linalohudumiwa na Mamlaka ni ita za ujazo 20,000 kwa siku. Sababu ya matumizi ya maji kuwa kidogo kuliko mahitaji ni ufinyu wa mtanado, ambapo wananchi wengi wa Manispaa ya Shinyanga hawajafikiwa na mtandao wa maji.

Mheshimiwa Spika, hali hii imesababishwa na usanifu waujenzi wa mradi wa Ziwa Victoria, uwezo wa bomba linalofikisha maji ktika mji wa Shinyanga ni lita 40 kwa siku, hivyo changamoto ya maji wa Shinyanga ni ufinyu wa mtanadao wa usambazaji.

Mheshimiwa Spika, kwa upande wa huduma ya uondoaji Maji Taka Manispaa ya Shinyanga haina miundombinu ya mfumo wa uondoaji majitaka. Kwa sasa, huduma ya kuondoa maji taka Mjini Shinyanga inaendeshwa na Halimashauri ya Manispaa na

watu binafsi kwa kutumia magari ya kunyonya maji taka na kuyamwaga katika eneo mahsusi kwa kazi hiyo.

Mheshimiwa Spika, Mamlaka ya SHUWASA inakabiliwa na changamoto zifuatazo:-

- Ufinyu wa mtandao wa usambazaji majji safi hivyo wananchi wengi kutofikiwa na huduma hiyo;
- Kukosekana kwa miundombinu ya mfumo wa huduma ya uondoaji wa maji taka katika Manispaa ya Shinyanga;
- Uvamizi wa wananchi na kufanya shughuli mbalimbali za kibinadamu ikijumusha kilimo, uvuvi na mifugo kwenye chanzo cha maji cha bwawa la Ning` huwa na
- Madeni makubwa ya Taasisi za Serikali zinazochangia kwa kiasi kikubwa kuzorotesha ufanisi wa SHUWASA kwenye uendeshaji wake.

2.5.3 Mamlaka ya Maji Safi na Usafi wa Mazingira Bukoba (BUWASA)

Mheshimiwa Spika, Mamlaka ya Maji Safi na Usafi wa Mazingira Bukoba (BUWASA) inahudumia wakazi wa Manispaa ya Bukoba wapatao takribani **169,000**, kati ya hao wakazi walio ndani ya mtandao wa usambazaji maji ni **149,318** ambao wanapata huduma ya maji safi na salama sawa na **asilimia 88.4** ya wakazi wote waishio kwenye eneo hilo.

Mheshimiwa Spika, chanzo kikubwa cha Maji kwa sasa ni chanzo kipya cha BUNENA aidha, vyanzo vya maji vya dharura ni pamoja na Custom, Kagemu Nyakanyasi, Kisindi Mafumbo na G/ Gallery ambavyo hutumika endapo chanzo kikuu cha BUNENA kitasimama kwa matengenezo.

Mheshimiwa Spika, mahitaji ya maji kwa wakazi wa Manispaa ya Bukoba ni yanakadiriwa kuwa mita za ujazo **13,000** kwa siku kwa kata 14, kwa sasa uwezo wa

uzalishaji maji kwa siku ni mita za ujazo **8,500** ambazo zinahudumia kata 12. Kata mbili zilizobaki zinatafutiwa fedha kwa ajili ya kuweka miundombinu ya maji.

Mheshimiwa Spika, licha ya kwamba Mamlaka ya Maji Bukoba imefanikiwa kutoa huduma ya maji kwa kiwango kikubwa kwa wakazi wa Manispaa, BUWASA inakabiliwa na changamoto ya uchafuzi wa mazingira kwenye vyanzo vya maji kutokana na shughuli za binadamu kama kilimo, mifugo na uvuvi, upotevu wa maji kwa **asilimia 42** unaotokana na uchakavu wa miundombinu na wizi wa maji, ukosefu wa huduma ya maji taka na ucheleweshaji wa kulipa ankara za maji.

2.5.4 Mamlaka ya Maji Safi na Usafi wa Mazingira Dodoma (DUWASA)

Mheshimiwa Spika, utafiti nastadi za juu ya mahitaji ya maji kwa wakazi wa Jiji la Dodoma ulifanywa mwaka 2002/2003 ambapo ulibaini mahitaji ya maji mjini ni wastani wa mita za ujazo 46,000 kwa siku, kiasi hiki kinajumuisha mahitaji ya Chuo Kikuu Dodoma yanayofikia wastani wa mita za ujazo 3,000 kwa siku.

Mheshimiwa Spika, chanzo pekee cha uzalishaji maji kwa matumizi ya wakazi wa Jiji la Dodoma ni visima virefu vilivyochimbwa katika Bonde la Makutupora ambavyo uwezo wa visima hivi kusafirisha maji ni mita za ujazo 61,500 kwa siku.

Mheshimiwa Spika, uwezo huu wa uzalishaji maji uliongezeka mwaka 2015 baada ya uwekezaji mkubwa wa mradi wa kuboresha huduma ya upatikanaji maji safi kwa wakazi wa Dodoma kutoka chanzo cha Mzakwe kutoka wastani wa mita za ujazo 32,000 kwa siku hadi kufikia mita za ujazo 61,500 kwa siku.

Mheshimiwa Spika, pamoja na kwamba mahitaji yankadiriwa kuwa mita za ujazo 46,000 kwa siku, hivi sasa DUWASA inazalisha, kusafirisha na kusambaza wastani wa mita za ujazo 44,000 kwa siku. Hali hii imesababishwa na ufinyu wa mabomba ya

kusambazia maji, hata hivyo matarajio ni kufikisha mita za ujazo 61,000 kwa siku ili kukidhi mahitaji ya idadi ya watu waliongezeka kutokana na Serikali kuhamia Dodoma. Kwa sasa asilimia 80 ya wakazi wa Mjini Dodoma wanapata maji yanayosambazwa na DUWASA.

Mheshimiwa Spika, mtandao wa majitaka uliopo ni kilomita 86 wakati mahitaji ni kilomita 250, na hivyo kupelekea huduma ya maji taka DUWASA kuhudumia **asilimia 20** tu ya wakazi wa Mji wa Dodoma mjini na hii pia ni kutokana na ukosefu wa mitambo midogo ya mabomba ya kukusanyia maji taka.

Mheshimiwa Spika, mitambo ya kukusanyia maji taka imeenea kikamilifu kwenye maeneo matatu ya mji ambayo ni Mlimwa *West (Area C)*, Mlimwa *East (Area D)* na *Central Business Area*, kwa maeneo ambayo mtandao wa maji taka haujafika, wananchi wamekuwa wakitumia magali maalumu ya kunyonya maji taka ambapo huduma hiyo hutolewa na DUWASA, Manispaa na watu binafsi.

Mheshimiwa Spika, mfumo wa kukusanya na kutibu maji taka unaotumika mjini Dodoma ni wa mabwawa yaliyopo kilomita 60 kutoka mjini na una jumla ya mabwawa ma nne (4) yenye ukubwa mita 200x 200 na yanauwezo wa kuhudumia watu 68,000 tu. Kwa sasa mabwawa haya yamezidiwa kutokana na kuhudumia watu wanaozidi usanifu wake, DUWASA ina mpango wa kujenga mabwawa mengine ya kudumu katika eneo la Nzunguni na ipo katika hatua za kutafuta fedha za ujenzi wa mabwawa hayo.

Mheshimiwa Spika, DUWASA inakabiliwa na changamoto mbalimbali zifuatazo:-

- Taasisi za Serikali kutolipa ankara zake kwa wakati;
- Ufinyu wa mtandao wa kusambaza maji safi, ambapo zaidi ya kilomita 400 zinahitajika;

- Ufinyu wa mtandao wa kusambaza maji taka, ambapo zaidi ya kilomita 164 zinahitajika;
- Upotevu wa Maji unaofikia wastani wa asilimia 29;
- Kuziba mara kwa mara kwa mfumo wa maji taka kwa maeneo ya Area C na D kutokana na kuchakaa kwa mitambo ya maji taka iliyojengwa kwa zege miaka mingi iliyopita;
- Gharama kubwa za umeme wa kuzalisha, kusafirisha na kusambaza maji ambazo zinafikia wastani wa Shs. 485 milioni kwa mwezi;
- Kukatika kwa umeme mara kwa mara katika mitambo ya uzalishaji maji na hivyo kusababisha uzalishaji wa maji kupungua na
- Wizi wa maji unaofanywa na baadhi ya wateja wasio waaminifu hali inayosababisha upotevu wa maji.

2.5.5 Mamlaka ya Maji Safi na Usafi wa Mazingira Mwanza (MWAUWASA)

Mheshimiwa Spika, huduma ya maji katika jiji la Mwanza (Ilemela na Nyamagana) pamoja na sehemu ya Mji wa Kisesa Wilayani Magu inatolewa na Mamlaka ya Maji Safi na Usafi wa Mazingira jijini Mwanza (MWAUWASA).

Mheshimiwa Spika, chanzo cha maji yanayozalishwa ni Ziwa Victoria na mitandao ya uzalishaji maji ina uwezo wa kuzalisha mita za ujazo **108,000** sawa na **lita 108 milioni** kwa siku, kwa sasa Mamlaka inazalisha wastani wa **lita 85** milioni kwa siku ambayo huhudumia **asilimia 90** ya maeneo yote ya mjini kati. Aidha, maeneo ya mjini yakichanganywa na pempezoni huduma ya maji inawafikia wananchi kwa **asilimia 70**. MWAUWASA ina jumla ya wateja 68,760 inayowahudumia na wote wamefungiwa dira za maji.

Mheshimiwa Spika, huduma ya uondoaji maji taka hufanyika kwa kutumia mtandao wa mabomba yenye jumla ya urefu wa kilomita 102, pamoja na mabwawa 13 ya

kutibu majitaka yaliyoko Ilemela katika eneo la Bujuta. Jumla ya kaya 4,024 zimeunganishwa katika mfumo wa uondoaji maji taka. Aidha, kutokana na jiografia ya Jiji la Mwanza kuwa na miinuko maji taka husafirishwa kwa kusukumwa kwa pampu ambazo zipo katika vituo vitatu vya Makongoro, Mwaloni – Kirumba na Mwanza South (Igogo).

Mheshimiwa Spika, mbali na mafanikio yaliyofikiwa, MWAUWASA inakabiliwa na changamoto zifuatazo:-

- Gharama kubwa za umeme wa kuzalisha na kusambaza maji ambazo kwa sasa zimefikia Shilingi Milioni 560 kwa mwezi;
- Ukuaji wa Mji kwa kasi zaidi ya uwezo wa Mamlaka kujenga miradi ya maji katika maeneo ambayo yanaendelea kujengwa;
- Baadhi ya sehemu za jiji la Mwanza ni za miinuko hivyo wakazi waliojenga nyumba zao katika maeneo ya miinuko ya usawa wa mantenki ya maji huwa vigumu kwa wao kupata huduma;
- Kukosekana kwa mfumo wa uondoshaji maji taka katika maeneo ya mlimani na hivyo kusababisha baadhi ya wakazi wanaoishi maeneo hayo kuchimba vyoo vyenye vina vifupi na hivyo kuwa chanzo cha uchafuzi wa mazingira na Ziwa Victoria;
- Ufinyu wa mtandao wa maji taka ambao unahudumia asilimia 15 tu ya maeneo ya Jiji la Mwanza na
- Baadhi ya Taasisi za Serikali kutolopa madeni ya ankara za maji ambayo yamefikia zaidi ya shilingi bilioni 1.5.

2.5.6 Mradi wa Maji katika Halmashauri ya Manispaa ya Kigoma Ujiji

Mheshimiwa Spika, Halmashauri ya Manispaa ya Kigoma Ujiji ilipanga kutekeleza miradi mitatu ya Mradi wa Maji Kibirizi, Mradi wa Maji Kagera na Mradi wa Maji Mgumile chini ya programu ya Maji na Usafi wa Mazingira Vijijini.

Mheshimiwa Spika, mradi wa maji wa Kagera haujaanza kutoa huduma kwa sababu bado haujaunganishwa na mtandao wa maji wa Mamlaka ya Maji safi na Usafi wa Mazingira Kigoma Ujiji (KUWASA) kutokana na Mamlaka kukosa fedha za kukamilisha ujenzi wa njia kuu ya maji kwenda tenki ya Kagera yenye urefu wa kilomita 8.28 kutoka eneo la Mwanga. Matokeo ya mradi kutoanza kutoa huduma ni kuharibika kwa miundombinu iliyokamilika ujenzi kwa kuwa haitoi huduma kwa muda mrefu.

Mheshimiwa Spika, mradi wa maji wa Kibirizi ulianza ujenzi tarehe 28/01/2013 na ilipofika tarehe 28/11/2013 mkataba ulisitishwa na mradi kukabidhiwa Mamlaka ya Maji safi na Usafi wa Mazingira Kigoma Ujiji (KUWASA) hivyo kufanya mradi kutokamilika hadi leo kutokana na Mamlaka kukosa fedha za kuukamilisha.

Mheshimiwa Spika, mradi wa Maji Mgumile ulisainiwa mkataba na mkandarasi wa ujenzi tangu mwezi April, 2014 na kukubalika kuanza ujenzi tarehe 01/02/2017 na ulitegemewa kumalizika tarehe 30/07/2017 mara baada ya ujenzi kuanza ilibainika kuwepo kwa dosari katika usanifu na kulazimika kusimamisha kazi ili mapitio ya usanifu yafanyike upya na hivyo mradi kuchelewa kukamilika.

Mheshimiwa Spika, kufanyika upya kwa mradi kulipelekea kuongezeka kwa gharama za mradi ambazo zilihusisha fidia na ujenzi wa miundombinu. Aidha, wanufaika wa mradi kukataa chanzo cha maji kuwa kisima kirefu na badala yake walitaka chanzo cha maji kiwe Ziwa Tanganyika.

2.5.7 Mradi wa Maji Same-Mwanga – Korogwe

Mheshimiwa Spika, mradi wa maji Same- Mwanga- Korogwe ni miongoni mwa miradi mikubwa inayotekelezwa na Serikali kwa lengo la kuondoa kero za maji kwa

wakazi wa Same, Mwanga, na Korogwe pamoja na vijiji 38 vilivyoko katika eneo la mradi. Mradi unatarajiwa kunufaisha jumla ya wananchi wapatao 438,931 katika Wilaya za Same (246,763), Mwanga (177,085) na Korogwe (15,053) na unatarajiwa kugharimu Dola za Marekani Milioni 300.

Mheshimiwa Spika, ujenzi wa mradi ulianza tarehe 1/06/2017 baada ya kufanyika kwa malipo ya awali, hata hivyo kuchelewa kwa malipo kumesababisha ongezeko la gharama inayolipwa na Serikali kutokana na riba inayotozwa na wakandarasi kwa kucheleweshewa malipo yao pamoja na kuongezeka kwa gharama ya usimamizi wa mradi kutokana na ongezeko la muda wa ujenzi unaotolewa kufidia muda uliopotea kulingana na mkataba.

Mheshimiwa Spika, vilevile mradi unakabiliwa na changamoto ya ukosefu wa fedha za utekelezaji wa kipande cha pili cha ujenzi wa miundombinu ya usambazaji wa maji katika vijiji 9 vya awamu ya kwanza na usambazaji wa maji kwenye vijiji 29 vilivyo kando kando ya bomba kuu na hivyo kupelekea kuchelewa kuanza kwa utekelezaji wa kipande cha tatu ambacho ni kiungo muhimu kati ya uzalishaji na usambazaji wa maji. Kuchelewa kuanza kwa kipande hiki kutaathiri muda wa majaribio ya mradi kwa kipande cha kwanza na cha nne vitakapokamilika, na hivyo kushindwa kutoa huduma ya maji kwa wakati unaotarajiwa na wananchi.

2.5.8 Umuhimu wa Kuuwezesha Kifedha Mfuko wa Taifa wa Maji

Mheshimiwa Spika, Sheria ya fedha ya mwaka 2015 ilianzisha tozo ya shilingi hamsini (50) kwa kila lita ya mafuta ya diseli na petroli kama chanzo cha mapato ya Mfuko wa Taifa wa Maji. Kwa kufanya hivi kumewezesha upatikanaji wa fedha zaidi kwa ajili ya kugharamia miradi ya maji.

Mheshimiwa Spika, kwa kutambua mchango wa Mfuko wa Taifa kutokana na maendeleo yaliyopatikana kwenye miradi ya maji, ili kufikia azma ya kuwapatia wananchi wengi zaidi maji safi na salama ifikapo mwaka 2021, Kamati iliona upo umuhimu wa kuuongezea uwezo Mfuko wa Taifa wa Maji, ndipo katika taarifa ya utekelezaji wa shughuli zake kwa mwaka 2016/2017 Kamati ilipendekeza na Bunge likaazimia marekebisho yafanyike wakati wa utungaji wa Sheria ya fedha ya mwaka 2017 kwa kuongeza tozo ya shilingi hamsini (50) kwa kila lita ya petrol na diseli hadi kufikia shilingi mia moja (100) ili kutununisha Mfuko wa Taifa wa Maji.

Mheshimiwa Spika, Kamati inashangazwa na hatua ya Serikali kutotekeleza azimio hili la Bunge ambalo liliamuliwa na kukubaliwa na Wabunge ambao kimsingi ndio wawakilishi wa wananchi. Kamati inataka kufahamu sababu zinazopelekea Serikali kushindwa kutekeleza maamuzi ya Bunge.

2.5.9 **Muswada wa Sheria ya Huduma ya Maji Safi na Usafi wa Mazingira wa Mwaka 2018.**

Mheshimiwa Spika, Muswada wa Sheria ya Huduma za Maji Safi na Usafi wa Mazingira wa Mwaka 2018 uliletwa na Serikali Bungeni kwa nia ya Bunge kutunga sheria mpya ya Huduma za Maji Safi na Usafi wa Mazingira ya Mwaka 2019 ambayo itasimamia utoaji wa huduma za maji safi na usafi wa mazingira nchini kwa lengo la kuwa na Sheria moja itakayosimamia kikamilifu shughuli zote za utoaji wa huduma za maji safi na usafi wa mazingira katika ngazi mbalimbali nchini.

Mheshimiwa Spika, Kamati ilifanya kazi hiyo kwa umakini mkubwa na kushirikiana na wadau mbalimbali na hivyo kuliwezesha Bunge kutekeleza wajibu wake wa kutunga sheria ambapo tarehe 31/01/2019 Bunge lilikamilisha kazi ya utungaji wa sheria hii. Hatua inayosubiriwa ni ya Mheshimiwa Rais wa Jamhuri ya Muungano wa Tanzania Dkt. Pombe Joseph Magufuli kusaini sheria hiyo ili ianze kutumika.

Mheshimiwa Spika, Kamati inaipongeza Serikali kwa kuona umuhimu wa kutunga sheria hii kwani kwa kufanya hivyo kumedhihirisha dhamira ya Serikali ya kuharakisha upatikanaji wa huduma bora za maji safi na maji taka kwa wananchi wote.

Mheshimiwa Spika, pamoja na mambo mengi ya msingi yalioainishwa katika sheria hii, Kamati inaitaka Serikali mara baada ya sheria hii kusainiwa kuharakisha kuanzishwa kwa Wakala wa Maji Vijijini (*Rural Water Agency-RUWA*) ambao utasimamia miradi na utoaji na huduma za maji vijijini ikiwemo uchimbaji visima na ujenzi wa mabwawa na kutambuliwa na kuanzishwa kwa Mfuko wa Taifa wa Maji (*The National Water Fund*) ambao utakuwa na wajibu wa kutafuta fedha kwa ajili ya kusaidia uwekezaji katika miradi ya maji.

2.5.10 Maendeleo ya Utekezaji wa Miradi ya Maji katika Miji 28 kwa fedha za mkopo wa masharti nafuu kutoka Serikali ya India

Mheshimiwa Spika, mradi wa kuboresha upatikanaji wa maji safi katika miji 28 ya Muheza, HTM- Korogwe, Makonde (Mtwara), Pangani, Ifakara, Kilwa Masoko, Wang'ombe, Makambako, Nanyumbu, Njombe, Songea, Chunya, Rujewa, Mafinga, Manyoni, Sikonge, Singida, Kiomboi, Mpanda, Chamwino, Chemba, Urambo/ Kaliua, Mugumu (Serengeti), Geita, Kayunga, Tarime, Chato na Kasulu. Fedha hizi pia zinahusisha Serikali ya Mapinduzi ya Zanzibar ambao wana mji mmoja na mchakato wa kumpata wa kupata wataalam washauri na wakandarasiunafanywa na Serikali ya Mapinduzi ya Zanzibar yenyewe.

Mheshimiwa Spika, miji hii ilichaguliwa kutokana na changamoto kubwa ya maji inayoyakabili maeneo hayo na hakuna miradi mikubwa ya maji inayoendelea katika maeneo hayo. Hata hivyo miji mingine itaendelea kufikiwa kwa kadri ya upatikanaji wa fedha na hatimae kufikia miji yote nchini.

SEHEMU YA TATU

3.0 MAONI NA MAPENDEKEZO

Mheshimiwa Spika, sehemu hii inahusu maoni na mapendekezo ya Kamati na imegawanyika katika sehemu mbili. Sehemu ya kwanza inahusu maoni ya jumla na sehemu ya pili inahusu maoni maalum kwa kila kazi iliyotekelezwa na Kamati.

3.1 Maoni ya Jumla

Mheshimiwa Spika, Kamati inapenda kutoa ushauri wa jumla wenye nia ya kuitaka Serikali kutekeleza ipasavyo ushauri unaotolewa Bungeni. Yapo maswala yanayoshauriwa mara kwa mara lakini hayatekelezwi. Mfano wa maswala hayo ni:-

- (a) Ucheleweshaji katika kutoa fedha za miradi ya maendeleo kama zilivyoidhinishwa na Bunge kwa sekta za Kilimo, Mifugo, Uvuvi na Maji.
- (b) Serikali kuendelea kutenga bajeti ndogo na isiyokidhi mahitaji ya kuendeleza sekta za Kilimo, Mifugo, Uvuvi na Maji na hivyo kukwamisha utekelezaji wa majukumu ya Wizara zinazosimamia sekta hizi.
- (c) Serikali kuanisha miradi mipya ya Kilimo, Mifugo, Uvuvi na Maji kabla ya kukamilika kwa miradi ya zamani.
- (d) Serikali kutotekeleza mkataba wa Maputo na Malabo 2014 ambao Tanzania imeridhia kwa kutenga na kuhakikisha bajeti ya Wizara ya Kilimo inakuwa zaidi ya 10% ya bajeti yote na inatolewa kwa wakati ili ikatekeleze program mbalimbali za kilimo na
- (e) Kuongeza tozo ya shilingi 50 kwa kila lita ya mafuta ya diseli na petrol kama chanzo cha Mfuko wa Taifa wa Maji.
- (f) Serikali kushindwa kutenga asilimia 1% ya GDP ya Taifa kwa ajili ya utafiti.

Mheshimiwa Spika, baada ya maelezo hayo, naomba sasa niwasilishe maoni na mapendekezo kumi na tisa ya Kamati yaliyotokana na shughuli zilizotekelezwa na Kamati kwa kipindi cha mwaka mmoja, kama ifuatavyo:-

3.1.1 Tume ya Maendeleo ya Ushirika

Kwa kuwa Tume ya Maendeleo ya Ushirika ina wajibu wa kuvijengea uwezo na kuvisimamia vyama vya ushirika vya kilimo na masoko ili viweze kujiendesha kwa ufanisi na kuwasaidia wakulima kuongeza kipato na kuimarisha kilimo,

Na kwa kuwa, Tume ya Maendeleo ya Ushirika inakabiliwa na upungufu wa Watumishi **1,272** na kupelekea Tume kushindwa kutekeleza majukumu yake kwa ufanisi.

Hivyo basi, Kamati inapendekeza kwamba, Serikali iipatie Tume ya Ushirika watumishi wanaohitajika ili Tume iweze kusimamia utendaji wa vyama vya ushirika vya kilimo na masoko.

3.1.2 Umuhimu wa kuongeza mnyororo wa thamani kwa mazao yenye fursa katika kuchangia malighafi ya Viwanda

Kwa kuwa azma ya Serikali ni kujenga uchumi wa viwanda kwa kufungamanisha shughuli za kilimo, ufugaji na uvuvi ili kuchochea mageuzi ya kiuchumi na maendeleo ya watu,

Na kwa kuwa sekta za kilimo, mifugo na uvuvi ni moja ya sekta zinazotoa malighafi nyingi kwa ajili ya viwanda huku wananchi wanaojishughulisha na sekta hizo wanakabiliwa na changamoto ya ukosefu wa rasilimali fedha.

Hivyo Basi, Kamati inapendekeza Bunge liazimie kwamba, Serikali iweke mazingira wezeshi yatakayozitaka Taasisi za Fedha kuwakopesha Wakulima, Wafugaji na Wavuvi mikopo yenye riba nafuu ili wakulima, wafugaji na wavuvi waweze kuendesha shughuli zao kwa kutumia zana bora na za kisasa.

3.1.3 Mfumo wa Ununuzi wa Mbolea kwa Pamoja

Kwa kuwa, Mfumo wa Ununuzi wa Mbolea kwa Pamoja ulianzishwa kwa lengo la kuhakikisha matumizi ya mbolea yanaongezeka, mbolea inapatikana kwa wakati na kwa bei nafuu,

Na kwa kuwa Serikali imefanikiwa kudhibiti bei ya mbolea kupitia utaratibu wa bei elekezi na kusababisha mawakala wa kusambaza mbolea kupungua na hivyo kupelekea mbolea nyingi kuishia mijini na kutofika vijijini kwa wakati.

Hivyo basi, Kamati inapendekeza Bunge liazimie kwamba, Serikali isitoe leseni kwa wasambazaji wakubwa ambao hawana matawi ya usambazaji kwa kila kanda. Aidha, watakiwe kufungua ofisi vijijini ili kuwezesha upatikanaji wa mbolea kwa wakati kulingana na misimu tofauti ya kilimo na kulingana na eneo husika.

3.1.4 Ujenzi wa viwanda vya mbolea nchini

Kwa kuwa mbolea nyingi inayotumika nchini huagizwa kutoka nje ya nchi kwa utaratibu wa ununuzi wa mbolea kwa pamoja. Utaratibu huu sio suluhisho la kudumu la kukidhi mahitaji ya mbolea nchini.

Na kwa kuwa Tanzania ina kiwanda kimoja tu cha Minjingu kinachotengeneza mbolea za kupandia na kukuzia na hakijaweza kukidhi mahitaji halisi ya mbolea hapa nchini.

Hivyo basi, Kamati inapendekeza Bunge liazimie Serikali ikamilishe mapema iwezekanavyo mazungumzo yanayoendelea ya ujenzi wa viwanda vya mbolea kati ya kampuni ya mbolea ya OCP- Morocco, kampuni ya mbolea kutoka Misri na muunganiko wa kampuni za Ferostaal, Haldo topsoe na Fauji ili kuwezesha kuanza kwa ujenzi wa viwanda vya mbolea.

3.1.5 Changamoto za zao la korosho

Kwa kuwa Serikali ilianzisha operesheni korosho kwa ajili ya kubangua na kununua korosho za wakulima kwa bei yenye tija ili kuwasaidia wakulima wa korosho kunufaika na jasho lao baada ya bei ya minadani kushuka hivyo kuwanusuru kwa hasara ambayo wangeipata kwa msimu huu,

Na kwa kuwa, operesheni korosho inakabiliwa na changamoto mbalimbali zikiwemo kuchelewa kwa malipo ya wakulima, uwezo mdogo wa viwanda vya ndani kubangua korosho iliyovunwa, uwezo mdogo wa ghala kuu la kuhifadhi korosho, kuchelewa kulipwa kwa malipo ya Halmashauri, kuchelewa kufanyika kwa malipo ya vyama vya msingi, kushuka kwa mapato ya fedha za kigeni na kukosekana kwa Bodi ya Korosha Tanzania na hivyo kupelekea ugumu wa utekelezaji wa operesheni nzima.

Hivyo basi, Kamati inapendekeza Bunge liazimie Selikali itekeleze yafuatayo:-

Moja, Bodi ya Korosho iteuliwe mapema iwezekanavyo ili itekeleze majukumu yake badala ya majukumu hayo kutekelezwa na Bodi ya Nafaka na Mazao Mchanganyiko ambayo ina majukumu yake ya msingi.

Mbili, Ili kudhibiti mazingira ya rushwa kutokana na kuchelewa kwa zoezi la uhakiki kwa malipo ya wakulima ni vyema uhakiki ukakamilika mapema iwezekanavyo.

Tatu, Ulipaji wa fedha za korosho kwa wakulima uende sambamba na malipo ya ushuru wa Halmashauri ili kuziongezea Halmashauri uwezo wa mapato ya ndani kwa ajili ya kuendesha shughuli zao za kila siku zilizosimama.

Nne, Kwa mipango ya muda mfupi na muda mrefu Serikali ihamasishe ujenzi wa viwanda vya kubangua korosho pamoja na kujenga maghala ya kutosha kuhifadhi korosho.

Tano, Kwa misimu ijayo ya korosho minada ya korosho ifunguliwe mapema kwenye maeneo ambayo korosho inawahi kukomaa ili kudhibiti walanguzi wa korosho maarufu kama kangomba.

Sita, zoezi la uhakiki lifanyike kwa uwazi kwa kushirikisha wakulima wenyewe au wawakilishi kutoka kwenye vyama vyao vya ushirika wa masoko na

Saba, Serikali iandae mkakati wa muda mrefu utakaoshughulikia changamoto za masoko kwa mazao yote.

3.1.6 Changamoto ya Upanuzi wa Viwanda vya Sukari

Kwa kuwa Serikali ilikuwa na nia njema ya kulinda wazalishaji wa ndani wa sukari na kuamua vibali vya uagizaji wa sukari vitolewe kwa wenye viwanda vya sukari ili kufidia naksi ya sukari (*gap sugar*) wanayozalisha,

Na kwa kuwa, wazalishaji wa sukari ni wafanya biashara na lengo la biashara yoyote ni kupata faida na kwa vile uagizaji wa sukari kutoka nje ya nchi unafaida kubwa kuliko uzalishaji wa sukari unaofanywa na wazalishaji na hivyo kuzoretisha juhudi za kupanua viwanda kutokana na gharama kubwa za uwekezaji.

Hivyo basi, Kamati inapendekeza Serikali ifanye yafuatayo:-

Moja, Serikali kwa wataalamu wake ifanye tathimini ya mwenendo wa kuagiza sukari nje ya nchi kupitia wenye viwanda vya kuzalisha sukari ili kubaini namna bora zaidi ya kuagiza sukari nje ya nchi wakati mipango ya upanuzi wa viwanda vya kuzalisha sukari ikifanyika kwa haraka.

Mbili, wakati mipango ya upanuzi wa viwanda vya sukari ikiendelea, Kamati inapendekeza Serikali iangalie uwezekano wa kutumi mfumo wa ununuzi wa sukari kwa pamoja (*Bulk Procurement*).

3.1.7 Umuhimu wa Utafiti katika Maendeleo ya Kilimo cha Miwa

Kwa kuwa matokeo ya tafiti ni muhimu katika kuboresha uzalishaji wa miwa na hivyo kuhakikisha upatikanaji wa malighafi ya viwanda vya sukari.

Na kwa kuwa wazalishaji wa miwa wanatambua umuhimu wa utafiti na wamekuwa wakichangia kila mwaka gharama za utafiti kwa kuzipatia fedha nyingi taasisi za Serikali zinazofanya utafiti wa miwa ili kuwezesha tafiti za miwa na sukari zifanyike kwa lengo la kuboresha upatikanaji wa malighafi za viwanda vya sukari nchini. Hata

hivyo, hakuna maelezo ya kuridhisha kuhusu matumizi ya pesa zilizotolewa kwa ajili ya utafiti wa miwa unafanyika.

Hivyo basi, Kamati inapendekeza Bunge liazimie na kuitaka Serikali kutekeleza yafuatayo:-

Moja, kuwasilisha Taarifa Bungeni inayoelezea matumizi ya fedha kiasi cha shilingi **bilioni 4,688,885,111.36** zilizotolewa na wazalishaji wa sukari kwa kipindi cha miaka mitano kwa ajili ya utafiti wa miwa na sukari.

Mbili, kama Taasisi za Serikali zinazopewa pesa kwa ajili ya kufanya utafiti wa miwa na sukari zimeshindwa kufanya kazi hiyo kwa ufanisi, basi ziache wazalishaji wa miwa wafanye wenyewe utafiti kwa ajili ya maendeleo ya viwanda vyao.

3.1.8 Changamoto za zao la pareto

Kwa kuwa Tanzania ni nchi ya pili kwa ulimaji wa zao la pareto ulimwenguni na ina ardhi nzuri na upatikanaji wa hali ya hewa nzuri inayofaa kwa kilimo.

Na kwa kuwa mahitaji ya pareto duniani yanongezeka na kufanya bei ya pareto kupanda kila msimu na hivyo kunufaisha wakulima wa pareto na kuongeza mapato ya Serikali.

Hivyo basi, Kamati inapendekeza Bunge liazimie Serikali iandae mkakati wa makusudi wa kuwezesha kilimo cha pareto kufanyika kwa ufanisi ikiwa ni pamoja na kuweka mazingira wezeshi ya kusaidia wazalishaji wa pareto na kuhamasisha sekta binafsi kushiriki kikamilifu kwenye zao la pareto.

3.1.9 Bodi ya Nafaka na Mazao Mchanganyiko

Kwa kuwa, Bodi ya Nafaka na Mazao Mchanganyiko ilianzishwa ili kutatua changamoto ya ukosefu wa masoko ya uhakika kwa mazao ya wakulima hususan mazao ya nafaka na mazao mchanganyiko ambayo jumla yake yako mazao 32,

Na kwa kuwa, Bodi ya Nafaka na Mazao Mchanganyiko ndio mteja mkubwa wa wakulima kwa mazao ya nafaka na mazao mchanganyiko, hivyo Bodi inahitaji kuwa

na pesa za kununua mazao wakati wa kipindi cha msimu wa mavuno ili kuwahakikisha wakulima soko la uhakika, hata hivyo Bodi hii imekuwa inapata pesa kidogo zisizokidhi mahitaji tena kwa kuchelewa.

Hivyo basi, Kamati inapendekeza kwamba Selikali

Moja, Kuipelekea pesa za kutosha na kwa wakati Bodi ya Nafaka na Mazao Mchanganyiko.

Mbili, Kuisaidia Bodi ya Nafaka na Mazao mchanganyiko kupata mikopo yenye riba na masharti nafuu.

Tatu, Bodi inunue mazao ya aina zote na kutafuta masoko kama ilivyoainishwa kwenye sheria iliyoanzisha Bodi hii na

Nne, Serikali iipatie Bodi Watumishi wa kutosha na vifaa vya kufanyia kazi ili Bodi iweze kutekeleza malengo yake kwa ufanisi.

3.1.10 Changamoto za Tume ya Taifa ya Umwagiliaji

Kwa kuwa Tume ya Taifa ya Umwagiliaji imehamia Wizara ya Kilimo kwa lengo la kutekeleza vyema kilimo cha umwagiliaji na miradi iliyoshindwa kukamilika kwa muda mrefu wakati Tume hii ilipokuwa Wizara ya Maji,

Na kwa kuwa wapo watendaji wa Tume ya Umwagiliaji waliokwamisha utekelezaji wa miradi hii.

Hivyo basi, Kamati inapendekeza Bunge liazimie kuitaka Selikali

Moja, kufanya uchunguzi wa kina ili kubaini ubadhirifu wa fedha za miradi ya kilimo cha umwagiliaji na endapo itabainika kuna matumizi mabaya ya fedha za miradi hatua za kisheria zichukuliwe dhidi ya watendaji waliohusika.

Mbili, kuharakisha ukamirishaji wa ujenzi wa miradi ya maendeleo ambayo haijakamilika kabla ya kuanza miradi mipya na

Tatu, ihakikishe inawashirikisha wakulima katika skimu za umwagiliaji pamoja na kuimarisha vyama vya wamwagiliaji (*Irrigators Associations*) ili kuwezesha miradi ya umwagiliaji kuwa endelevu.

3.1.11 Changamoto zinazoyakabili mashamba ya malisho

Kwa kuwa mabadiliko ya tabianchi yana athari kwa mazingira na kupelekea uhaba wa malisho na hivyo upungufu katika uzalishaji wa mazao ya mifugo ikiwemo nyama, maziwa na ngozi na kusababisha mazao ya mifugo kukosa mfumo sahihi wa kuunganisha mazao haya na viwanda.

Na kwa kuwa Serikali ilianzisha mashamba ya kuzalisha mbegu za malisho ya mifugo kwa madhumuni ya kuzalisha mbegu bora hata hivyo mashamba ya malisho yanakabiliwa na changamoto mbalimbali ikiwemo miundombinu ya maji kwa ajili ya kuwezesha kilimo cha umwagiliaji badala ya kutegemea mvua zilizoathiriwa na mabadiliko ya tabianchi kwa ajili ya kuzalisha malisho.

Hivyo basi, Kamati inapendekeza Bunge liazimie kuitaka Serikali kutenga fedha za kutosha kwa ajili ya kujenga na kuendesha miundombinu ya umwagiliaji.

3.1.12 Changamoto zinazoikabili Kampuni ya Ranchi za Taifa

Kwa kuwa Kampuni ya Ranchi za Taifa ilianzishwa kwa lengo la kuendeleza na kueneza ufugaji bora kwa kutumia mbinu za kisasa kwa ajili ya soko la ndani na nje ya nchi.

Na kwa kuwa, kampuni hii ina rachi nane zenye uwezo wa kuweka na kuendeleza ng`ombe kati ya **80,000- 90,000**, hata hivyo inakadiriwa ranchi zote zina ng`ombe 12,681 tu ambayo ni sawa na **asilimia 15**. Idadi ndogo ya ng`ombe walioko kwenye Ranchi za Taifa ukilinganisha na uwezo wa ranchi hizo. Hali hii inadhihirisha kuwa hakuna uwekezaji wa kutosha kutokana na ukosefu wa fedha na mikataba mibovu iliyofungwa baina ya kampuni na wawekezaji wa vitalu.

Hivyo basi, Kamati inapendekeza Bunge liazimie Selikali itekeleze yafuatayo:-

Moja, Ibadilishe mapema iwezekanavyo umiliki wa hisa kutoka umiliki wa watu binafsi na kwenda kwenye umiliki wa Serikali kisheria.

Mbili, Kupitia upya mikataba yote iliyofungwa baina ya NARCO na wawekezaji wa vitalu ili kuwa na mikataba yenye tija kwa kampuni.

Tatu, Wizara iweke utaratibu wa kufanya ufuatiliaji wa utekelezaji wa mikataba ya vitalu na ikibainika wamiliki wa vitalu waliovunja makubaliano kwa mujibu wa mikataba mikataba yao ivunjwe na

Nne, Serikali itenga fedha za kutosha kwa ajili ya kuendeleza uendeshaji wa Rachi za Taifa.

3.1.13 Changamoto zinazoikabili Tasnia ya Maziwa

Kwa kuwa mwaka 2012 Serikali iliondoa kodi ya VAT kwenye bidhaa za maziwa na bidhaa zitokanazo na maziwa yanayopatikana hapa nchini ikiwa ni juhudi za kutengeneza mazingira mazuri ya uwekezaji wa ndani kwenye eneo la uzalishaji na usindikaji na hivyo kuvutia wawekezaji na kuongezeka kwa viwanda vipya vya kusindika maziwa nchini na hivyo kuongezeka kwa usindikaji wa maziwa kutoka lita 112,500 mwaka 2012 hadi 167,070 mwaka 2015.

Na kwa kuwa, mwaka 2014 Serikali ilifanya marekebisho kwenye Sheria ya VAT na kufuta msamaha wa VAT sifuri. Uamuzi ambao ulianza kutekelezwa Julai 2015 umeathiri tasnia ya maziwa kutokana na ukweli kwamba gharama za undeshaji zimeongezeka na kukatisha tamaa wawekezaji wa ndani na nje walioonyesha nia ya kuwekeza zaidi.

Hivyo basi, Kamati inapendekeza Bunge liazimie Serikali itekeleze yafuatayo:-

Moja, Maziwa na bidhaa zitokanazo na maziwa ziondolewe VAT na ziwe *Zero Rated* ili kumuwezesha msindikaji wa maziwa kuongeza usindikaji, kukua na kuongeza ajira pamoja na kuongeza Pato la Taifa na kuweza kuhimili ushindani wa bidhaa za kutoka

nje ambazo zinaongezeka kila mwaka na hasa kutoka nchi za Afrika Mashariki ambazo hupata ruzuku kutoka Serikalini.

Mbili, kuweka upendeleo maalum wa viwango vya kodi ili kuhamasisha na kuvutia wawekezaji.

Tatu, Serikali ifanye tathimini na kupitia upya gharama kubwa za usindikaji zinazochangiwa na uwepo wa tozo nyingi za Mamlaka zinazosimamia sekta ya maziwa na

Nne, Serikali kupitia taasisi zake ihakikishe inaweka mazingira ya kulinda soko la ndani dhidi ya bidhaa toka nje zisizokuwa na ubora, zisizosajiliwa na zisizolipiwa kodi na tozo stahiki ili kuleta ushindani wenye usawa (*Fair competition*).

3.1.14 Changamoto zinazoikabili tasnia ya ngozi

Kwa kuwa Tanzania ina uwezo mkubwa wa kuzalisha ngozi kutokana na uwepo wa idadi kubwa ya mifugo.

Na kwa kuwa ngozi zinazokusanywa ni nusu tu ya ngozi zilizotakiwa kuzalishwa kutokana na sababu mbalimbali ikiwemo ufugaji duni, machinjio yasiyokidhi viwango, kukosekana kwa wataalamu wabobezi kwenye sekta ya ngozi, utoroswaji ngozi na kukosekana kwa wawekezaji kwa ajili ya viwanda vya kusindika ngozi.

Hivyo basi, Kamati inapendekeza Bunge liazimie Selikali itekeleze yafuatayo:-

Moja, kushirikiana na sekta binafsi kukamilisha mapema iwezekanavyo upanuzi wa kiwanda cha ngozi cha Karanga.

Mbili, kuhamasisha vyombo vya ulinzi na usalama, shule na taasisi zingine za aina hiyo kutumia viatu vitokanavyo na ngozi zinazozalishwa nchini.

Tatu, kusomesha wataalamu watakaobobea kwenye sekta ya ngozi ili kuwa na wabunifu watakaotengeneza bidhaa za ngozi.

Nne, kuboresha machinjio ili yawe ya kisasa na hivyo kuwezesha uchunaji ngozi kisasa unaotoa ngozi bora na

Tano, Serikali iimarisha ulinzi mipakani ili kudhibiti mianya ya utoroshaji ngozi.

3.1.15 Changamoto za Ukuzaji Viumbe kwenye Maji

Kwa kuwa mahitaji ya samaki duniani yanaongezeka kutokana na umuhimu wa samaki na mafuta yake katika mwili wa binadamu huku uvuvi katika maji ya asili unazidi kupungua siku hadi siku,

Na kwa kuwa ukuzaji viumbe kwenye maji ndio njia mbadala ya kuziba pengo la mahitaji makubwa ya samaki na mazao yake na hivyo kuzalisha samaki kwa njia endelevu na hivyo kuongeza kipato na ajira kwa wazalishaji binafsi na Taifa kwa ujumla. Umuhimu huu ulipeleka Serikali kuongeza kodi kwa waagizaji wa samaki kutoka nje ili kuongeza ufugaji wa samaki kwenye mabwawa na vizimba. Hata hivyo, uamuzi huu wa kuongeza kodi ya uagizaji samaki (*Import Loyalty*) umewavunja moyo wafanyabiashara waagizaji samaki na hivyo kuikosesha Serikali mapato.

Hivyo basi, Kamati inapendekeza Bunge liazimie Serikali itekeleze yafuatayo:-

Moja, kupunguza kodi ya ushuru iliyopandishwa zaidi ya mara tatu kwa waagizaji samaki kutoka nje ili kuvutia wafanyabiashara kuendelea kuagiza samaki.

Mbili, kuanzisha Mfuko wa maendeleo wa ukuzaji viumbe kwenye maji ili mapato ya kodi yatakayopatikana kutokana na kuagiza samaki kutoka nje yaingizwe kwenye mfuko huu kwa ajili ya kusaidia kukuza tasnia ya ukuzaji viumbe kwenye maji na

Tatu, kuhamasisha wananchi kwa kutoa elimu kuhusu umuhimu wa ukuzaji viumbe kwenye maji pamoja na kuandaa mazingira wezeshi kwa wafugaji kukopesheka na upatikanaji wa vifaa, zana na bembejeo zinazotumika kufuga viumbe kwenye maji.

3.1.16 Shirika la Uvuvi Tanzania na Umuhimu wake katika Uvuvi wa Bahari Kuu

Kwa kuwa nchi yetu imekuwa hainufaiki ipasavyo na mazao ya samaki kutoka kwenye Ukanda wa Uchumi wa Bahari katika eneo la Tanzania kutokana na sababu mbalimbali ikiwemo kukosekana kwa Shirika la Uvuvi Tanzania.

Na kwa kuwa Serikali imedhamiria kufufua Shirika la Uvuvi Tanzania ambalo pamoja na majukumu mengine litawezesha Serikali kuna na meli zake yenyewe kwa ajili ya kuvua kibiashara kwenye eneo la Bahari Kuu.

Hivyo basi, Kamati inapendekeza Bunge liazimie na kuitaka Serikali kurahakisha zoezi la ufufuaji wa Shirika hili ili malengo ya Serikali kunufaika na rasilimali za Bahari Kuu yaweze kufikiwa kwa wakati.

3.1.17 Changamoto za utekelezaji wa Operesheni Sangara, 2018

Kwa kuwa Operesheni Sangara 2018 ilifanikiwa kudhibiti usafirishaji na uchakataji wa biashara ya samaki wachanga, kuongeza maduhuli ya Serikali, kudhibiti zana za uvuvi haramu zilizoko madukani na kuwatambua wamiliki wa viwanda vinavozalisha zana haramu za uvuvi.

Na kwa kuwa operesheni hii ni miongoni mwa operesheni za Serikali zilizopata malalamiko mengi kutoka kwenye jamii.

Hivyo basi, Kamati inapendekeza Bunge liazimie na kuitaka Serikali kutekeleza yafuatayo:-

Moja, kubainisha na kujifunza kasoro zilizojitokeza wakati wa kutekeleza Operesheni Sangara 2018 ili dosari zilizobainika zisitokee tena.

Mbili, kuharakisha mapitio ya Sheria ya Uvuvi ya mwaka 2003 na Kanuni zake za mwaka 2009 ili kubaini mapungufu ya kisheria yanakwamisha ufanisi wa sekta ya uvuvi.

Tatu, Kufanya doria za mara kwa mara kwenye viwanda vya kuzalisha zana za uvuvi na kwenye mialo ya uvuvi ili kubaini watengenezaji na watumiaji wa zana za uvuvi haramu na kuwafikisha kwenye vyombo vya kisheria na

Tano, kujiridhisha na taratibu zote za kisheria na kikanuni kabla ya kutoa vibali vya kusafirisha mazao na zana za uvuvi.

3.1.18 Changamoto zinazozikabili Mamlaka za Maji Mijini

Kwa kuwa Sera ya maji inaelekeza kujenga, kukarabati na kupanua miundombinu ya maji safi na usafi wa maji taka ili kuweza kutoa huduma endelevu kwa wakazi waishio mijini na pembezoni mwa miji,

Na kwa kuwa Mamlaka mbalimbali za maji zimeonyesha ufanisi na uwezo wa kujiendesha na kuwapatia wananchi huduma bora za maji safi, hata hivyo Mamlaka karibu zote zinakabiliwa na changamoto zinazofana.

Hivyo basi, Kamati inapendekeza Bunge liazimie na kuitaka Serikali itekeleze yafuatayo:-

Moja, kuwa na Mpango wa nchi nzima utakaowezesha kuwa na mfumo wa maji taka.

Mbili, Serikali na Taasisi zake kulipa madeni makubwa ya ankara za maji inazodaiwa na Mamlaka za maji ili Mamlaka hizi ziweze kujiendesha kwa ufanisi na kuwapatia wananchi huduma bora za maji safi na maji taka.

Tatu, kulinda vyanzo vya maji na uvamizi wa wananchi wanaofanya shughuli mbalimbali za kijamii na hivyo kuhatarisha vyanzo vya maji vilivyopo.

Nne, kushughulikia changamoto ya gharama kubwa za umeme wa kuzalisha, kusafirisha na kusambaza maji ambazo zinaongeza mzigo kwa wananchi na

Tano, kudhibiti mianya yote inayopelekea upotevu wa maji.

3.1.19 Maendeleo ya Mradi wa Maji katika Miji 28

Kwa kuwa fedha za mradi wa maji katika Miji 28 imeshapatikana,

Na kwa kuwa mradi huu ni wa fedha nyingi na sasa hatua iliyofikiwa ni mchakato wa kupata wataalamu washauri na badae wakandarasi.

Hivyo basi, Kamati inaishauri Serikali kuhakikisha wakandarasi wanaopatikana wawe na sifa stahiki ili waweza kukamilisha miradi hiyo kwa wakati na hatimae

huduma ya maji safi iweze kuwafikia wananchi wa maeneo hayo na kumaliza tatizo la upatikanaji wa maji safi na salama kama inavyotarajiwa na Serikali.

4.0 HITIMISHO

4.1 Shukrani

Mheshimiwa Spika, napenda kutumia fursa hii kukushukuru wewe binafsi, Naibu Spika na Wenyeviti wa Bunge, kwa uongozi wenu uliotukuka. Kupitia uongozi wenu na maelekezo ya mara kwa mara mnayoyatoa yamewezesha utekelezaji wa shughuli za Kamati.

Mheshimiwa Spika, kwa umuhimu mkubwa napenda kuishukuru Serikali na kutambua mchango mkubwa uliotolewa na Watendaji wa Wizara zinazosimamiwa na Kamati, utaalumu na ushirikiano wao umeiwezesha Kamati kutekeleza majukumu yake kwa ufanisi.

Mheshimiwa Spika, napenda pia kuwashukuru wadau wote wa sekta za Kilimo, Mifugo, Uvuvi na Maji ambao kwa namna moja au nyingine walishirikiana na Kamati wakati wa uchambuzi wa Muswada, kutoa semina na mafunzo kwa lengo la kuongeza uelewa na hata wa uchambuzi wa Bajeti.

Mheshimiwa Spika, kwa dhati kabisa napenda kuwashukuru Wajumbe wa Kamati kwa ushirikiano na michango yao waliyoitoa wakati wa utekelezaji wa majukumu ya Kamati. Aidha, nawapongeza kwa kushiriki kikamilifu katika kuboresha mijadala, maoni na mapendekezo ya Kamati hadi kukamilika kwa taarifa hii. Naomba kuwatambua kwa kuwataja majina yao kama ifuatavyo:-

1. Mhe. Mahmoud Hassan Mgimwa , Mb Mwenyekiti
2. Mhe. Dkt. Christine G.Ishengoma, Mb M/Mwenyekiti
3. Mhe. Emmanuel Papian John, Mb Mjumbe
4. Mhe.Eng. Edwin A. Ngonyani , Mb Mjumbe
5. Mhe. Justine Joseph Monko, Mb Mjumbe
6. Mhe. Deo Kasenyenda Sanga , Mb Mjumbe
7. Mhe. Katani Ahmad Katani, Mb Mjumbe

8. Mhe. Khadija Hassan Aboud, Mb	Mjumbe
9. Mhe. Kunti Yusuph Majala, Mb	Mjumbe
10. Mhe. Haroon Mullah Pirmohamed, Mb	Mjumbe
11. Mhe. Ritta Enespher Kabati, Mb	Mjumbe
12. Mhe. Lucy Saimon Magereli , Mb	Mjumbe
13. Mhe. Prof. Sospeter M. Muhongo, Mb	Mjumbe
14. Mhe. Dkt. Mary Michael Nagu, Mb	Mjumbe
15. Mhe. Omar Abdallah Kigoda, Mb	Mjumbe
16. Mhe. Anna Richard Lupembe, Mb	Mjumbe
17. Mhe. Devotha Mathew Minja, Mb	Mjumbe
18. Mhe. Pascal Yohana Haonga, Mb	Mjumbe
19. Mhe. Haji Khatibu Khai, Mb	Mjumbe
20. Mhe. Sikudhani Yasin Chikambo, Mb	Mjumbe
21. Mhe. Mbaraka Salim Bawazir, Mb	Mjumbe
22. Mhe. Juma Ali Juma, Mb	Mjumbe
23. Mhe. Anthony Calist Komu, Mb	Mjumbe
24. Mhe. Haji Ameir Haji, Mb	Mjumbe
25. Mhe. Mattar Alli Salum, Mb	Mjumbe
26. Mhe. Jitu Vrajial Soni, Mb	Mjumbe

Mheshimiwa Spika, mwisho napenda kumshukuru Katibu wa Bunge, Ndugu Stephen Kagaigai kwa ushirikiano wake na kuiwezesha Kamati kutekeleza majukumu yake kwa ufanisi. Aidha, naishukuru Idara ya Kamati za Bunge chini ya uongozi wa Mkurugenzi wa Kamati za Bunge Ndugu Athuman Hussein akisaidiana na Ndugu Msigwe D. Bisile.

Mheshimiwa Spika, kipekee napenda kuishukuru Sekreterieti ya Kamati ambao ni Ndugu Rachel Nyega, Ndugu Martha Chassama, Ndugu Virgil Mtui na Ndugu Mwimbe John kwa kuihudumia Kamati pamoja na kukamilisha taarifa hii kwa wakati. Mwisho

lakini sio kwa umuhimu nawashukuru watumishi wote wa Ofisi ya Bunge kwa kuliwezesha Bunge kutekeleza majukumu yake kwa ufanisi.

4.2 Hoja

Mheshimiwa Spika, baada ya maelezo hayo, naomba kutoa hoja kwamba Bunge lipokee, lijadili na liadhimie Serikali ikatekeleze maoni na mapendekezo yaliyowasilishwa kwenye taarifa hii.

Mheshimiwa Spika, naomba kutoa hoja.

Mahmoud Hassan Mgimwa, (Mb)

MWENYEKITI,

KAMATI YA KUDUMU YA BUNGE YA KILIMO,

MIFUGO NA MAJI

05 FEBRUARI, 2019

**JEDWALI NA.1 MCHANGO WA WAZALISHAJI WA SUKARI KWA
AJILI YA UTAFITI WA MIWA**

**AMOUNT DISBURSED TO SUGAR RESEARCH INSTITUTE (SRI), NATIONAL SUGAR INSTITUTE (NSI)
AND TANZANIA SOCIETY OF SUGAR & CANE TECHNOLOGISTS (TSSCT)
FOR 5 YEARS (2014/2015-2018/2019)**

YEAR	INSTITUTE	TSHS. DISBURSED	
2014/15	SRI	323,567,000.00	
"	NSI	257,650,000.00	
"	TSSCT	47,287,211.00	
"	TOTAL	628,504,211.00	
2015/16	SRI	431,387,900.50	
"	NSI	286,600,000.00	
"	TSSCT	56,552,754.00	
"	TOTAL	774,540,654.50	
2016/17	SRI	559,788,738.00	
"	NSI	286,600,000.00	
"	TSSCT	44,274,818.84	
"	TOTAL	890,663,556.84	
2017/18	SRI	823,403,614.84	
"	NSI	286,600,000.00	
"	TSSCT	47,364,255.00	
"	TOTAL	1,157,367,869.84	
2018/19		UP TO 3RD QRT	TO BE PAID 4TH QUARTER (Apr-June)
"	TARI - KIBAHA	719,824,155.00	171,997,695.00
"	NSI	222,688,200.00	74,229,400.00
"	TSSCT	32,000,000.00	17,069,369.18
"	TOTAL	974,512,355.00	263,296,464.18
GRAND TOTAL - DISBURSED		4,425,588,647.18	
GRAND TOTAL 2014/15-2018/19		4,688,885,111.36	

JEDWWALI NA 2: VIWANDA VYA MAZIWA VILIVYOFUNGWA TOKA 2000 HADI 2018 APRIL

LOCATION	PLANT NAME	CURRENT STATUS	INSTALLED CAPACITY
DAR ES SALAAM	Royal Dairy products	Closed/ Dismantled	90,000
	Tommy dairy	Closed	15,000
	Tan Dairy	Closed	15,000
TANGA	Moran	Closed/ Dismantled	5,000
	Montesory	Closed	1,000
ARUSHA	Ex. TDL Nothern Crimeries	Closed	45,000
	Prince Foods	Production Suspended	1,000
	Arusha Dairies Ltd	Prod. Suspended	5,000
	Engiteng Longito	Closed	1,000
	Engiteng Terrat	Closed	1,000
	Engiteng Orkesumet	Closed	500
	Engiteng Naberera	Closed	1,000
KILIMANJARO	Engiteng Same	Closed	500
	Kilimanjaro Crimeries	Production Suspended	10,000
MARA	Ex. TDL Musoma Dairy	Production Suspended	120,000
	Ex. TDL Utegi Plant	Closed/ Dismantled	45,000
	Mara Milk	Production Suspended	16,000
MWANZA	Victoria Maziwa Mara	Closed/ Dismantled	45,000
	Lakeside	Closed/ Dismantled	5,000
KAGERA	Kagera Milk (KADEFA)	Closed/ Dismantled	3,000
TABORA	Ex. TDL Tabora Plant	Closed	16,000
COASTAL	Mojata	Closed	6,000

DODOMA	Gondi Foods	Production Suspended	600
TOTAL CAPACITY INSTALLED	447,600		

JEDWALI NA. 3: MAMLAKA/TAASISI NA TOZO KATIKA TASNIA YA MAZIWA (KWA UZALISHAJI WA LITA 6,000 KWA SIKU)

Eneo la Usimamizi	Gharama (TZS)	Muda Unahitajika Kukamilisha Mchakato (kwa siku)	Taasisi Husika
1. KUANZA BIASHARA			
Usajili wa kampuni (maandalizi ya memorandum)	400,000	10	BRELA
Ukaguzi wa eneo la ujenzi	120,000	28	LGA, NEMC, OSHA
Kibali cha ujenzi	300,000	30	LGA
Ukaguzi wa kiwanda	350,000	28	LGA, TFDA, TDB, OSHA, TBS
Usajili na Leseni ya biashara	3,340,000	20	BRELA, OSHA, LGA, TFDA, TDB
Usajili wa mitambo	45,000	5	MIT
Ukaguzi wa mitambo iliyofungwa	200,000	27	OSHA, TFDA, TBS, TDB
Usajili wa ghala	35,000	2	TFDA, TDB
Ukaguzi na Usajili wa vyombo vya kubebea maziwa	35,000	5	TFDA, TDB
Tathmini ya mazingira	1,500,000	60	NEMC
Namba ya lipa kodi na makadirio ya awali ya kodi	500,000	5	TRA
Kufunga umeme kulingana na umeme uko umbali gani	3,500,000	180	TANESCO
Kuweka maji kulingana na umeme uko umbali gani	2,000,000	60	DAWASCO
2. WAKATI WA BIASHARA			
Ukaguzi wa kiwanda	350,000	28	LGA, TFDA, TDB, OSHA, TBS
Ukaguzi na Usajili wa magari ya kubebea maziwa) na zoo-sanitary	250,000	100	MLDF, TDB, TFDA, LGA
Ukaguzi na Usajili wa vyombo vya kubebea maziwa	20,000	12	TDB

Zimamoto	200,000	1	MHA
Ukaguzi wa mitambo iliyofungwa	200,000	27	OSHA, TFDA, TBS, TDB
Vipimo*	500,000	2	MIT
Ukaguzi wa usalama wa wafanyakazi	400,000	10	OSHA, TFDA, TBS, TDB
Leseni ya kuzalisha maziwa (kwa mwaka)	125,000	5	TFDA
Upimaji wa ubora na usajili wa bidhaa (Product testing & registration (Aina 4 za bidhaa kwa mwaka)	60,000	20	TFDA, TBS
Tathmini ya matangazo ya bidhaa (Evaluation of the product promotional materials) -Aina 4 za matangazo ya uhamisishaji wa bidhaa hizo kwa mwaka)	120,000	5	TFDA
Ada ya mwaka ya TFDA kwa leseni na vibali vinavyotolewa	290,000	1	TFDA
Upimaji wa sampuli za bidhaa zinazozalishwa na kiwanda (Aina 4 kwa mwaka)	184,800	7	TFDA
Upimaji wa ubora wa bidhaa	432,000	100	TBS
Cheti cha kuthibitisha ubora wa bidhaa (Product standard certification (kwa mwaka)	886,000	30	TBS
Malipo ya mafao ya hifadhi ya jamii(Wafanyakazi 20)	7,200,000	2	NSSF
Tozo mbalimbali za mamlaka ya serikali za mitaa	300,000	2	LGA
Company return	15,000	5	BRELA
VAT	4,646,040	1	TRA
Kodi ya mapato (Income Tax)	2,690,000	1	TRA
Tozo ya Hati ya usafirishaji itolewayo na DVS kwa 20/= kwa lita (kwa kutumia lita 6,000 kwa siku)	43,800,000	365 days	MLDF (DVS)
Ushuru wa jiji wa 0.30% ya mapato ya mwaka kiwanda kabla ya kodi	2,684,600	Mapato ya mwaka	Manispaa ya Kinondoni

Chanzo: Improving Competitiveness of the dairy sector through Rationalization of the Regulatory framework, policy proposal, 2010, submitted by Dr. Goodluck Charles & Dr. K. Mchau.

JEDWALI 4. UZALISHAJI NA USINDIKAJI MAZIWA AFRIKA MASHARIKI

Vigezo	Kipimo	Kenya	Tanzania	Uganda
Idadi ya ng'ombe	Zebu x 10 ⁶	10.4	21.3	5.4
Idadi ya ngombe wa maziwa	'000	3,846	720	300
Uzalishaji wa maziwa	x 10 ⁹ L/mwaka	4.2	2	1.08
Uwezo wa usindiakaji uliopo	x 10 ³ lita/siku	3500 ^{d\}	640.8	591
Kiasi cha maziwa yanayosindikwa /Proportion of milk processed	asilimia	20%	3%	10%
Matumizi ya uwezo uliopo wa usindikaji/Processing capacity utilisation	asilimia	45%	26%	39.60%
Matumizi ya maziwa kwa mwaka	lita/mwaka	111	43	50
Gharama za usindikaji kwa lita	TSh	526	778	
Bei ya maziwa ghafi kwa lita kwa (bei ya kuingia kiwandani)	TSh	400	550	

Chanzo: Improving Competitiveness of the dairy sector through Rationalization of the Regulatory framework, policy proposal, 2010, submitted by Dr. Goodluck Charles & Dr. K. Mchau.

